

ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЋ

ЛЕТЊИ СЕМЕСТАР 2019.

ИСТОРИЈСКА ФОНЕТИКА
СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Л И Т Е Р А Т У Р А

- Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика 1*, Фонетика, Београд, 1969.
- Александар Белић, *Историја српског језика* (Фонетика / Речи са деклинацијом / Речи са конјугацијом), Сабрана дела Александра Белића, четврти том, Београд, 1999.
- Александар Белић, *Историја српског језика* (Студије, расправе, критике), Сабрана дела Александра Белића, седми том, Београд, 1999.
- Далибор Брозовић, Павле Ивић, *Језик српскохрватски/хрватскосрпски, хрватски или српски*, Извадак из 2. изд. Енциклопедије Југославије, ЈЛЗ, Загреб, 1988. (**Важно: ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА, стр. 5-53**)
- Јован Вуковић, *Историја српскохрватског језика*, 1. дио, Увод и Фонетика, Београд, 1974.
- Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Палеографско-филолошки прилози, Београд, 1971.
- Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци, 1. О фонологији*, Сремски Карловци / Нови Сад, 1998. (Важно за овај предмет: Из историје фонологије, стр. 308-475)
- Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци/Нови Сад, 1998. (Важно за овај предмет: од 5. до 58. стр.)
- Јован Поповић, *Историја српскохрватског језика*, Нови Сад, 1955.
- Љиљана Суботић, *Историјска лингвистика*, Нови Сад, 2002.
- Божо Ћорић, *Српски језик*, у: Лексикон српског средњег века, Београд, 1999, 688-693
- Божо Ћорић, *Повеља бана Кулина (графемика, фонемика, морфемика)*, Београд 2011.

ДИЈАХРОНИЈА И СИНХРОНИЈА

У проучавању језика разликују се две основне концепције лингвистичког времена: синхронијска и дијахронијска.

Синхронијски план подразумева опис језика у једном одређеном временском периоду. Описујући тренутно стање језика, синхронија не води рачуна о евентуалним променама које су у току. Стога се она друкчије назива и *статична лингвистика*.

Дијахронија (грч. *dia* – кроз и грч. *chronos* – време) подразумева праћење развоја језичких појава од далеке прошлости па до периода стварања нормираног књижевног језика: то је путовање језичких јединица кроз време.

9. век

10/11. век

14/15. век

НОМИНАТИВ

ДЪНЪ, СЪНЪ

ДЪН, СЪН

ДАН, САН

ГЕНИТИВ

ДЪНА, СЪНА

ДНА, СНА

ДАНА, СНА

УЗРОЦИ ЈЕЗИЧКИХ ПРОМЕНА

Системски К Г
 Х

Развој друштва (култура, наука, технологија)

ИГО : ЈАРАМ

ПРЕСЛИЦА : ИНТЕРНЕТ

Језички контакти

СТЕФАН : СТЕВАН : СТ(Ј)ЕПАН

ЕУТАНАЗИЈА, БИЦИКЛ

ПОРЕКЛО СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Праиндоевропски језик

Прасловенски језик

Јужнословенска језичка заједница

А) Западнојужнословенска заједница

В) Источнојужнословенска заједница

ИЗВОРИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

1. УПОРЕДНА ГРАМАТИКА СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА:
2. СТАРОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК
3. ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК
4. СТАРЕ СРПСКЕ ПОВЕЉЕ И ПИСМА
5. ОНОМАСТИКА
6. САВРЕМЕНИ ДИЈАЛЕКТИ

УПОРЕДНА ГРАМАТИКА СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА

РУКА – РОКА – РАКА – РЪКА

ranka

ρѣка

* RŲKA

СТАРОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК –
ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ 9. ВЕК
СПОМЕНИЦИ 10/11 ВЕК

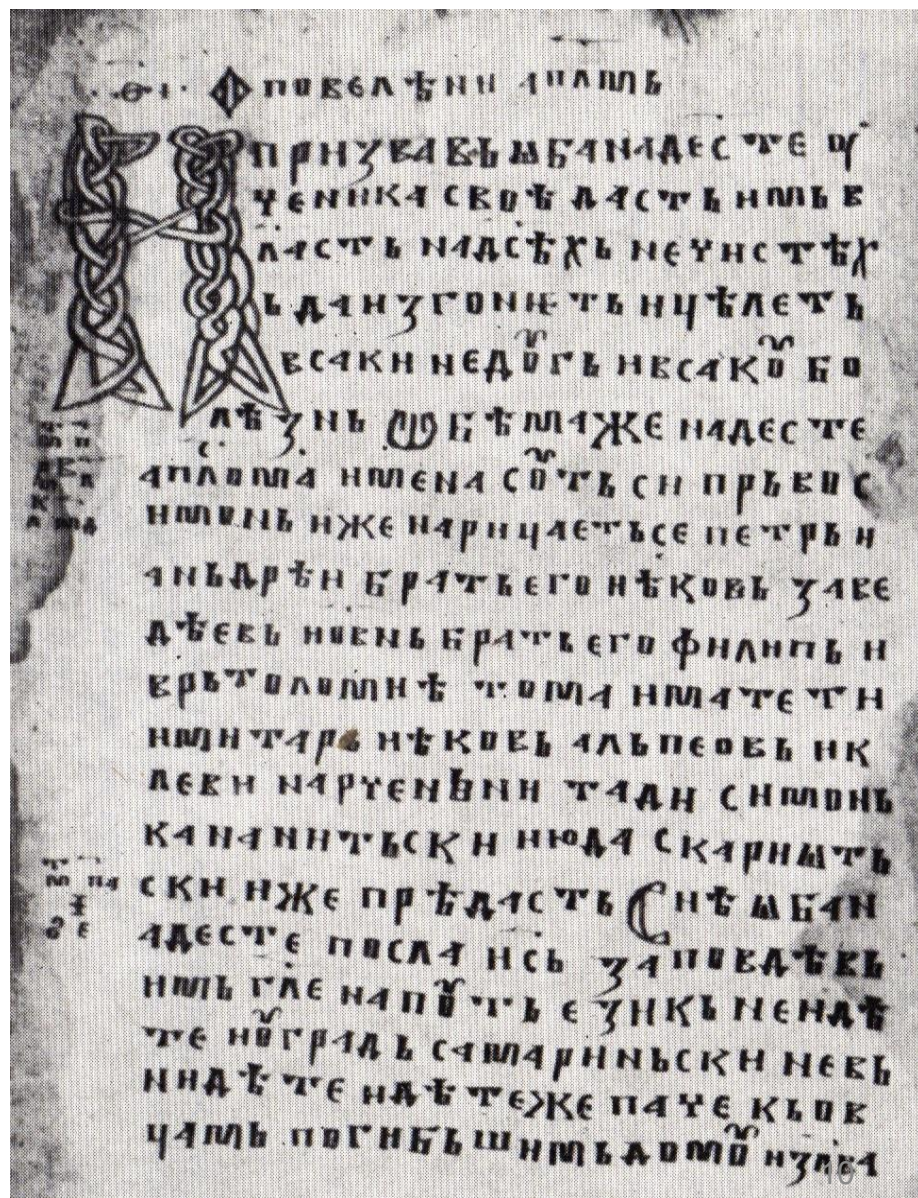
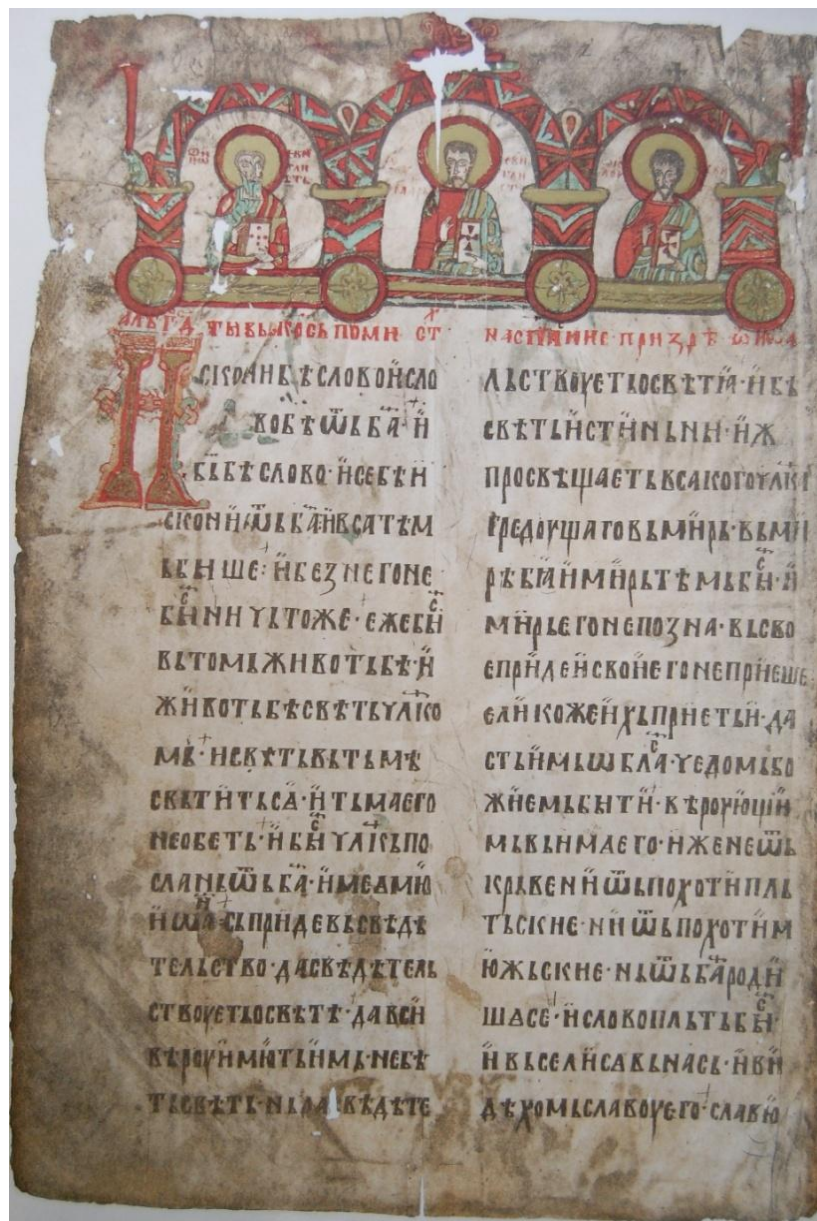
ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

СРПСКОСЛОВЕНСКИ

СРПСКА РЕДАКЦИЈА

СТАРОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ (СРПСКОСЛОВЕНСКИ) СПОМЕНИЦИ МИРОСЛАВЉЕВО ЈЕВАНЂЕЉЕ крај 12. в. ЧАЈНИЧКО ЈЕВАНЂЕЉЕ 14/15. в.

СТАРЕ СРПСКЕ ПОВЕЉЕ И ПИСМА

ПОТПИСИ НЕМАЊЕ И МИРОСЛАВА 1186.

ВѢХѢЛНЖУПАНЪИСЛАДНБ
СѢНПОВАБПНСАХБ
+ СѢЗБКНѢЗБМНРОСАВБ
ИСЛАДНАСѢНПОВАБПНСАХБ:

ПОВЕЉА БАНА КУЛИНА 1189: ОРИГИНАЛ И ПРЕПИСИ

[illegible]

In nomine patris filii spiritus sancti amen. Ego bartholomaeus solenne iuramento
 comini Gertrudis: omnibus ragules rectis amicis fore perpetuo recte
 in nobiscum pacem manutene: amicitia uera: et ragules p
 tota sua uia abularet mercantes seu habitates et tunc
 recta fide: conscientia uera recipere absque ulla datione nisi quod
 sua p uoluerit in donum dare uoluerit: et apud nos dum fuerit
 manutene: et consilium eis plere ut nunc prout ad nos posse
 absque fraude et malo ingenio sic me et adiuuet: hec sancti mei
 gotia.

[illegible]

Ѣ радое : днѣкъ бань : писахъ сню : кннгѣ :
повеловъ бановъ : ѿ рожьства: хѣа :
тисѣка : и сѣто : и ѿсмыдесеть : и дѣветъ :
лѣтъ : мѣсѣца : авьгѣста : 8 дѣвадесети : и
дѣветы : днѣ : ѣсѣченне : главе : и ѿвана :
крѣстителя :~.

1. графички план
2. фонетски план
3. морфолошки план
4. лексички план (тисѣка)

ОНОМАСТИКА

Сутиван, Сумартин, Супетар, Сутоморе, Сутилија

српски

далматски

латински

Су(т)-?

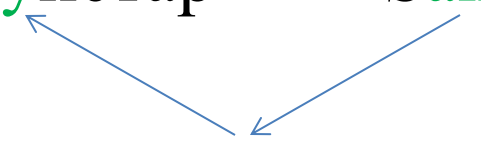
←

san(t)-

← sanctus

Супетар ← Sanpetr ← San(ctus) Petr(us)

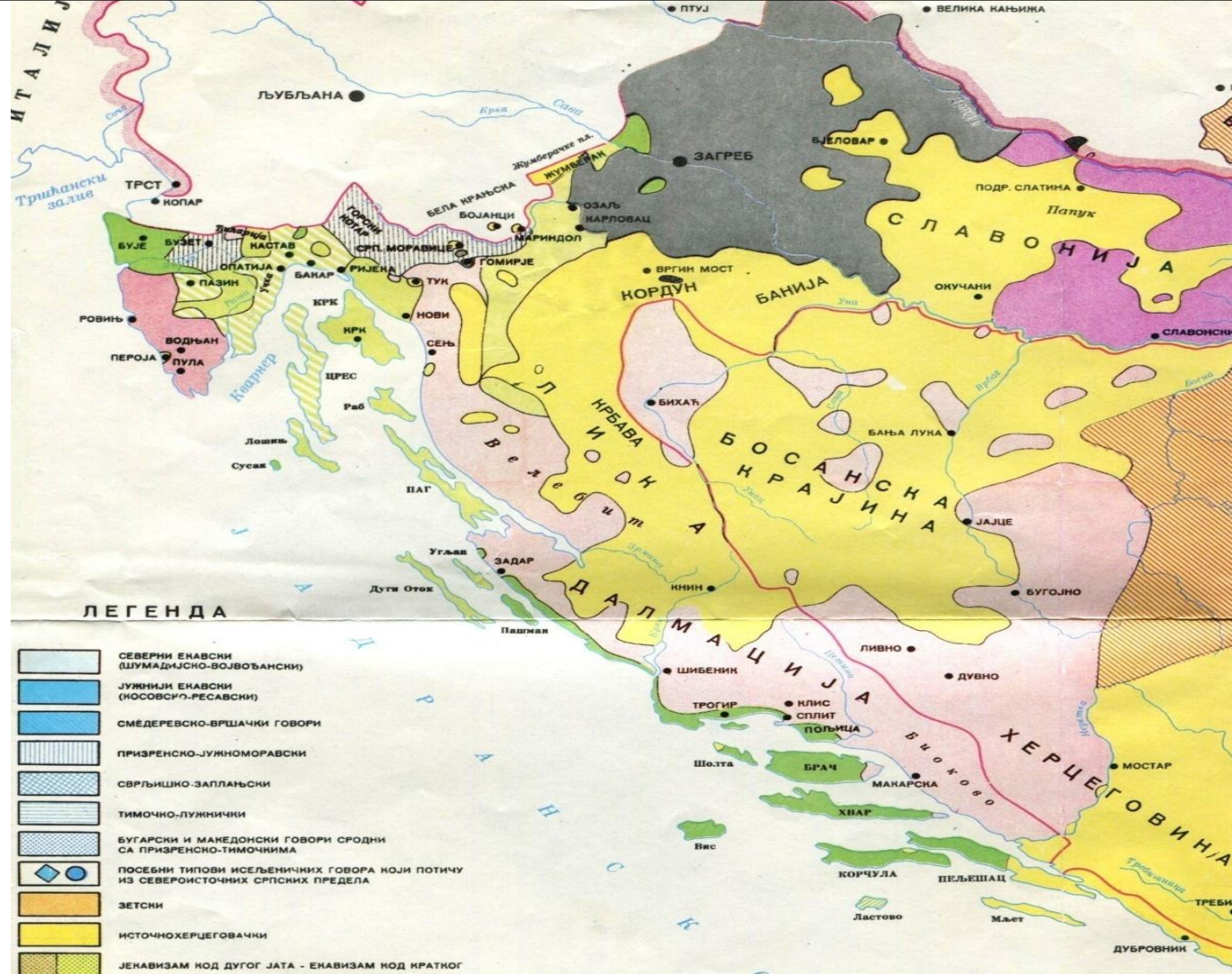
сЖпетрѡ

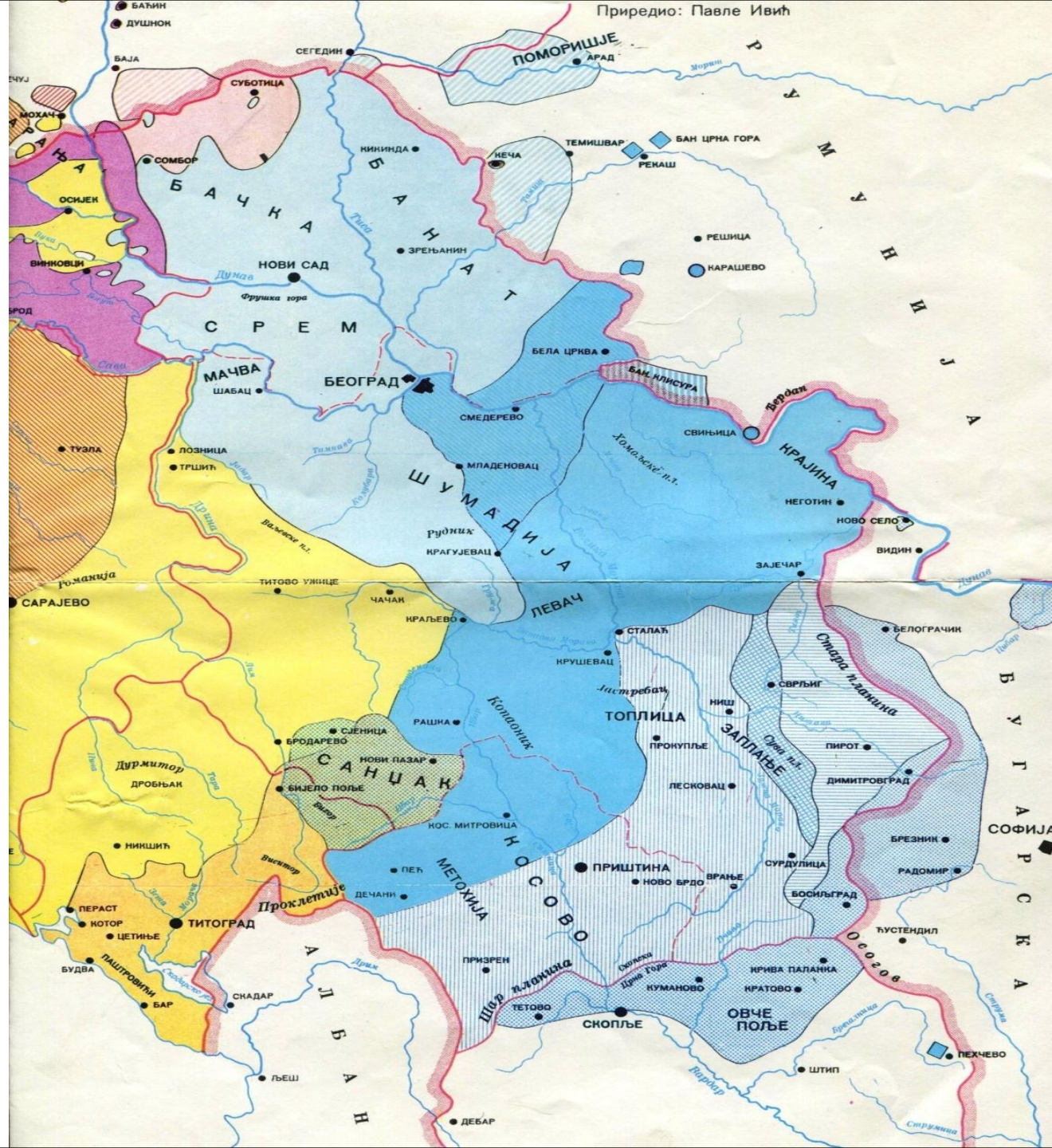

Map of the Kingdom of Yugoslavia (Kraljevina Jugoslavija) showing administrative regions and major cities. The map is color-coded and labeled in Cyrillic script.

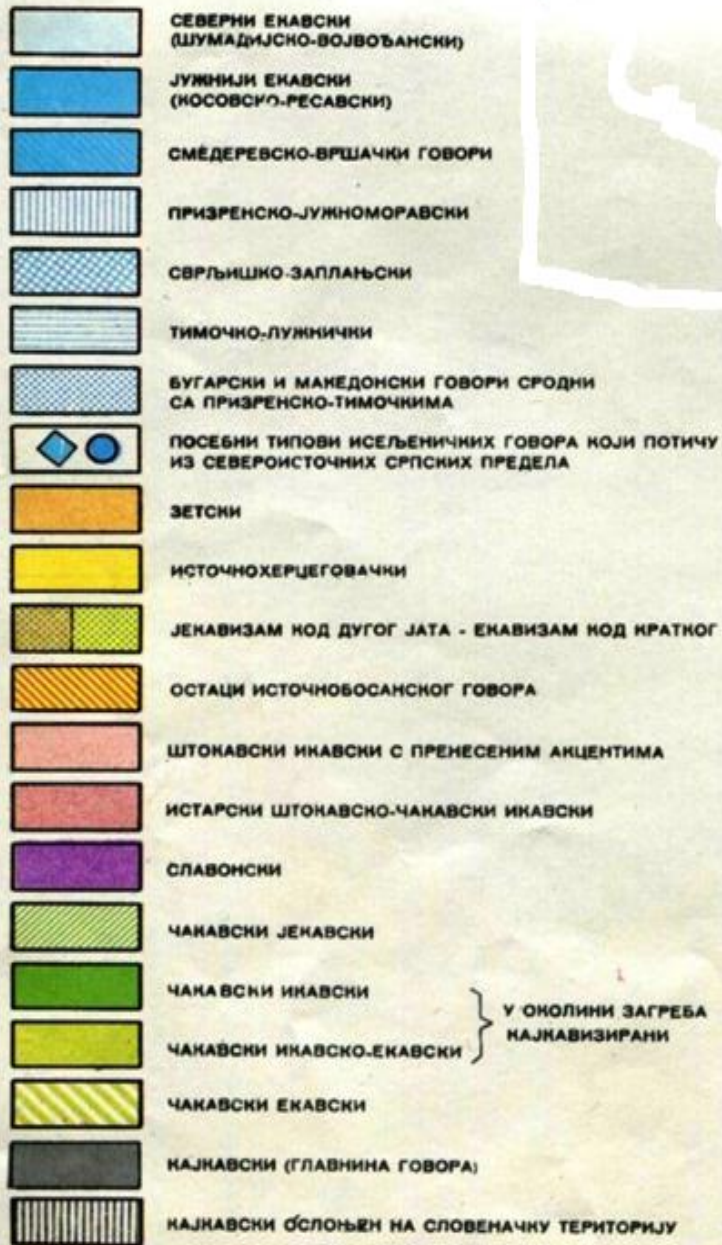
Regions and Cities:

- Slavonia (Славонија):** Zagreb (Загреб), Belovar (Беловар), Podr. Slatina (Подр. Слатина), Osijek (Осијек), Vinograd (Виноград), Slavon. Brod (Славон. Брод), Okučani (Окучани), Bačka Luka (Бања Лука), Jajce (Јајце), Bugojno (Бугојно), Livno (Ливно), Dubno (Дубно), Mostar (Мостар), Tuzla (Тузла), Losenica (Лозница), Tršić (Тршић), Romanija (Романија), Sarajevo (Сарајево), Trebinje (Требиње), Nikšić (Никшић), Perast (Пераст), Kotor (Котор), Cetinje (Цетинје), Budva (Будва), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Banatska Krajina (Банатска Крајина):** Subotica (Суботица), Sombor (Сомбор), Kikinda (Кикинда), Zrenjanin (Зрењанин), Novi Sad (Нови Сад), Mačva (Маčва), Šabac (Шабач), Beograd (Београд), Smederevo (Смедерево), Mladenovac (Младеновац), Rudož (Рудој), Kragujevac (Крагујевац), Titovo Ujice (Титово Ујце), Čačak (Чаčак), Kraljevo (Краљево), Raška (Раška), Brodarevo (Бродарево), Sjenica (Сјеница), Novi Pazar (Нови Пазар), Bijelo Polje (Бјело Поље), Peja (Пеја), Dečani (Дечани), Priština (Приштина), Novo Brdo (Ново Брдо), Vranje (Врање), Surdulica (Сурдулица), Bosni Grad (Босни Град), Križna Palanka (Криžна Паланка), Kratovo (Кратово), Ovčje Polje (Овчје Поље), Srebrenica (Сребреница), Nežotin (Нежотин), Zaječar (Зaječар), Stalac (Сталац), Kruševac (Круšевач), Ljubanica (Љубаница), Prokuplje (Прокупље), Leskovac (Лесковач), Pirot (Пирот), Dimitrijevgrad (Димитријевац), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Srem (Срем):** Bača (Бажа), Segedin (Сегедин), Pomorišje (Поморишје), Arad (Арад), Temišvar (Темišвар), Rekaš (Рекаш), Resica (Решица), Karašev (Карашево), Bela Crkva (Бела Црква), Banja Luka (Бања Лука), Svinjica (Свињица), Vardar (Вардар), Kraljevo (Краљево), Titovo Ujice (Титово Ујце), Čačak (Чаčак), Kraljevo (Краљево), Raška (Раška), Brodarevo (Бродарево), Sjenica (Сјеница), Novi Pazar (Нови Пазар), Bijelo Polje (Бјело Поље), Peja (Пеја), Dečani (Дечани), Priština (Приштина), Novo Brdo (Ново Брдо), Vranje (Врање), Surdulica (Сурдулица), Bosni Grad (Босни Град), Križna Palanka (Криžна Паланка), Kratovo (Кратово), Ovčje Polje (Овчје Поље), Srebrenica (Сребреница), Nežotin (Нежотин), Zaječar (Зaječар), Stalac (Сталац), Kruševac (Круšевач), Ljubanica (Љубаница), Prokuplje (Прокупље), Leskovac (Лесковач), Pirot (Пирот), Dimitrijevgrad (Димитријевац), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Vojvodina (Војводина):** Bača (Бажа), Segedin (Сегедин), Pomorišje (Поморишје), Arad (Арад), Temišvar (Темišвар), Rekaš (Рекаш), Resica (Решица), Karašev (Карашево), Bela Crkva (Бела Црква), Banja Luka (Бања Лука), Svinjica (Свињица), Vardar (Вардар), Kraljevo (Краљево), Titovo Ujice (Титово Ујце), Čačak (Чаčак), Kraljevo (Краљево), Raška (Раška), Brodarevo (Бродарево), Sjenica (Сјеница), Novi Pazar (Нови Пазар), Bijelo Polje (Бјело Поље), Peja (Пеја), Dečani (Дечани), Priština (Приштина), Novo Brdo (Ново Брдо), Vranje (Врање), Surdulica (Сурдулица), Bosni Grad (Босни Град), Križna Palanka (Криžна Паланка), Kratovo (Кратово), Ovčje Polje (Овчје Поље), Srebrenica (Сребреница), Nežotin (Нежотин), Zaječar (Зaječар), Stalac (Сталац), Kruševac (Круšевач), Ljubanica (Љубаница), Prokuplje (Прокупље), Leskovac (Лесковач), Pirot (Пирот), Dimitrijevgrad (Димитријевац), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Dalmatian Croatia (Далматинска Хрватска):** Zadar (Задар), Šibenik (Шибеник), Trogir (Трогир), Šolta (Шолта), Brač (Брач), Makarska (Макарска), Korčula (Корчула), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Herzegovina (Херцеговина):** Mostar (Мостар), Tuzla (Тузла), Losenica (Лозница), Tršić (Тршић), Romanija (Романија), Sarajevo (Сарајево), Trebinje (Требиње), Nikšić (Никшић), Perast (Пераст), Kotor (Котор), Cetinje (Цетинје), Budva (Будва), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).
- Sandžak (Санџак):** Novi Pazar (Нови Пазар), Bijelo Polje (Бјело Поље), Peja (Пеја), Dečani (Дечани), Priština (Приштина), Novo Brdo (Ново Брдо), Vranje (Врање), Surdulica (Сурдулица), Bosni Grad (Босни Град), Križna Palanka (Криžна Паланка), Kratovo (Кратово), Ovčje Polje (Овчје Поље), Srebrenica (Сребреница), Nežotin (Нежотин), Zaječar (Зaječар), Stalac (Сталац), Kruševac (Круšевач), Ljubanica (Љубаница), Prokuplje (Прокупље), Leskovac (Лесковач), Pirot (Пирот), Dimitrijevgrad (Димитријевац), Ploče (Плоче), Metković (Метковић), Dubrovnik (Дубровник).

ЛЕГЕНДА

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТИ

ИСТОЧНОХЕРЦЕГОВАЧКИ
ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ
ЗЕТСКО-ЈУЖНОСАНЦАЧКИ
(ЗЕТСКО-ЛОВЋЕНСКИ, ЗЕТСКО-
СЈЕНИЧКИ, ЗЕТСКО-РАШКИ)

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ:

1. ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКИ
2. СВРЉИШКО-ЗАПЛАЊСКИ
3. ТИМОЧКО-ЛУЖНИЧКИ

НАЈСТАРИЈА СЛОВЕНСКА ПИСМА

1. ГЛАГОЉИЦА

2. ЋИРИЛИЦА

СТАРОСЛОВЕНСКЕ АЗБУКЕ

ЋИРИ- ЛИЦА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАГО- ЉИЦА ОБЛА	ГЛАГО- ЉИЦА УГЛА- СТА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ	ИМЕ СЛОВА
А	1	Ɑ	Ɱ	1	<i>a</i>	азъ
Б	—	Ѣ	Ѣ	2	<i>b</i> и <i>b'</i>	боукы
В	2	Ѵ	Ѵ	3	<i>v</i> и <i>v'</i>	вѣдѣ
Г	3	Ѧ	Ѧ	4	<i>g, g' и η</i>	глаголи
Д	4	Ѧ	Ѧ	5	<i>d</i>	добро
Е	5	Ѧ	Ѧ	6	<i>e</i> и <i>je</i>	ѣстъ
Ж	—	Ѧ	Ѧ	7	<i>ž</i>	живѣте
З	6	Ѧ	Ѧ	8	<i>dz</i>	зѣло
З	7	Ѧ	Ѧ	9	<i>z</i>	земля
И	8	Ѧ	Ѧ	20	<i>i, ji</i> и <i>jь</i>	иже
І	10	Ѧ	Ѧ	10		і
(І)	—	Ѧ	Ѧ			
(Ѣ)	—	Ѧ	Ѧ	30	<i>ǵ</i>	děrvъ (ѣрв)
К	20	Ѧ	Ѧ	40	<i>k</i> и <i>k'</i>	како
Л	30	Ѧ	Ѧ	50	<i>l</i> и <i>l'</i>	людиѣ
М	40	Ѧ	Ѧ	60	<i>m</i> и <i>m'</i>	мыслиѣ
Н	50	Ѧ	Ѧ	70	<i>n</i> и <i>n'</i>	нашъ
О	70	Ѧ	Ѧ	80	<i>o</i>	онъ
П	80	Ѧ	Ѧ	90	<i>p</i> и <i>p'</i>	покои
Р	100	Ѧ	Ѧ	100	<i>r</i> и <i>r'</i>	ръци
С	200	Ѧ	Ѧ	200	<i>s</i> и <i>s'</i>	слово
Т	300	Ѧ	Ѧ	300	<i>t</i>	твърдо

ЋИРИ- ЛИЦА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАГО- ЉИЦА ОБЛА	ГЛАГО- ЉИЦА УГЛА- СТА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ	ИМЕ СЛОВА
ОУ	400	Ѧ	Ѧ	400	<i>u</i>	оукъ
Ѧ	400	—	—	—		
Ѧ	500	Ѧ, Ѧ	Ѧ	500	<i>f</i>	Ѧрътъ
Х	600	Ѧ	Ѧ	600	<i>ch</i> и <i>ch'</i>	хѣръ
Ѧ	800	Ѧ	Ѧ	700	<i>o</i>	Ѧтъ
Ѧ	—	Ѧ	Ѧ	800	<i>št</i>	Ѧа
Ѧ	900	Ѧ	Ѧ	900	<i>c</i>	Ѧи
Ч	90	Ѧ	Ѧ	1000	<i>č</i>	чръвъ
Ш	—	Ш	Ш	—	<i>š</i>	ша
Ъ	—	Ѧ, Ѧ	Ѧ	—	<i>ъ</i>	дебело Ѧръ
Ѧ	—	ѦѦ, ѦѦ	—	—	<i>y</i>	Ѧры
Ѧи	—	ѦѦ, ѦѦ	—	—		
(Ѧи)	—	ѦѦ, ѦѦ	—	—		
Ѧ	—	Ѧ, Ѧ	І	—	<i>ь</i>	танко Ѧръ
Ѧ	—	Ѧ	Ѧ	—	<i>ě, ja</i> и <i>'a</i>	Ѧтъ
Ю	—	Ѧ	Ѧ	—	<i>ju</i> и <i>'u</i>	ju
Ѧ	—	—	—	—	<i>ja</i> и <i>'a</i>	ja
Ѧ	—	—	—	—	<i>je</i> и <i>'e</i>	je
Ѧ	900	Ѧ	—	—	<i>e</i>	мало јус
Ѧ, Ѧ	—	—	—	—		
Ѧ	—	ѦѦ	—	—	<i>q</i>	велико јус
Ѧ	—	ѦѦ	ѦѦ	—	<i>je</i> и <i>'e</i>	прејотовано м. јус
ѦѦ	—	ѦѦ	—	—	<i>je</i> и <i>'e</i>	прејотовано в. јус
Ѧ	60	—	—	—	<i>ks</i>	Ѧи
Ѧ	700	—	—	—	<i>ps</i>	Ѧи
Ѧ, Ѧ	9	Ѧ	Ѧ	—	<i>t (θ)</i>	Ѧита
Ѧ, Ѧ	400	Ѧ	—	—	<i>i</i> и <i>v</i>	Ѧжица

РАЧУНАЊЕ ВРЕМЕНА У СТАРИМ СРПСКИМ СПОМЕНИЦИМА

**А.
ОД ПОСТАНСКА
СВЕТА: 5508
ГОДИНА ПРЕ
ХРИСТОВОГ
РОЂЕЊА
(ВИЗАНТИЈСКИ
НАЧИН)**

**Б.
ОД РОЂЕЊА
ИСУСА
ХРИСТА**

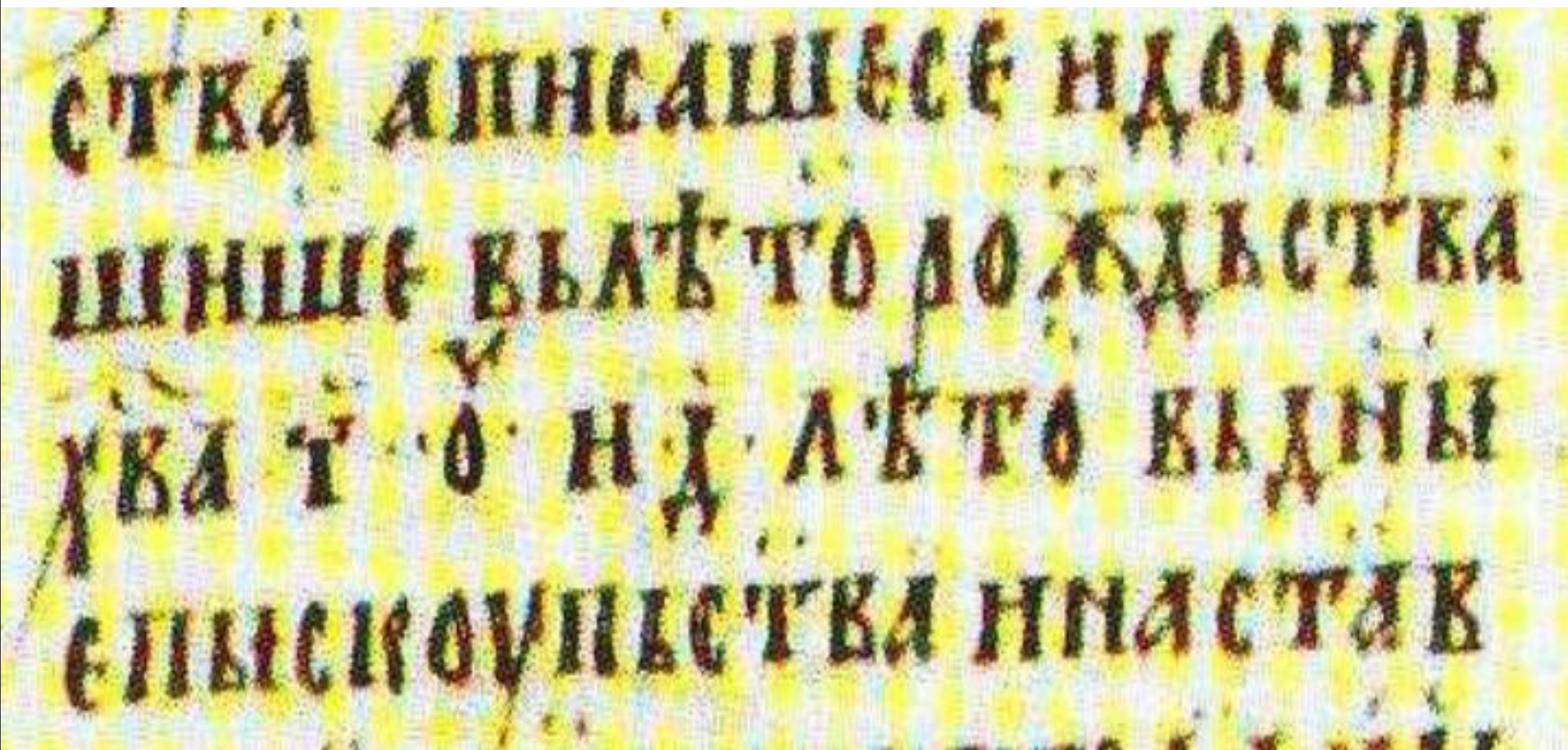
НАЧИН БЕЛЕЖЕЊА ДАТУМА

А) СЛОВИМА У ФУНКЦИЈИ ЦИФАРА
(БРОЈНА ВРЕДНОСТ СЛОВА)

Б) ПУНОМ НОМИНАЦИЈОМ БРОЈА

В) АРАПСКИМ ЦИФРАМА

СЛОВИМА У ФУНКЦИЈИ ЦИФАРА (БРОЈНА ВРЕДНОСТ СЛОВА)

А ПИСАШЕ СЕ И ДОСВРЪШНШЕ ВЪ ЛѢТО РОЖДѢСТВА ХВЪ
·Ү· ·Ѹ· И ·Ѧ· ЛѢТО ВЪ ДНН...

Я писахъ се и досврѣшихъ
въ лѣто рождѣства Х(рѣ)с(то)ва 1404. лѣто

Ѡ ѡ ѡ ѡ

МЦГЕНВАРЬ ДНЬ ·І·

$$\begin{array}{r} 6864 \\ - 5508 \\ \hline 1356 \end{array}$$

10. јануар

ПУНИМ НАЗИВОМ БРОЈА

ТНЄКА : Н СЪТО : Н ѠСМЪДЕСЕТЬ :
Н ДЕВЕТЬ : ЛѢТЬ : МѢСѢЦА :
АВЪГЪСТА : 8 ДЪВАДЕСЕТН : Н
ДЕВЕТЫ : ДНЬ : 8СЪЧЕННЕ : ГЛАВЕ
: Н ѠВАНА : КРЪСТНТЕЛА :~.

АРАПСКИМ ЦИФРАМА

всего соан доестни пнпродров жрв фконмко се де мносит нммо снлсто
непротб до-хснмф он снот нкко ш пронмо логан штфак Алн.
оуемо краше прнглелсто до нрвн пт дунн дор нсрвшн ссшсте.
шотподан ссшо рвс логнн прнглел // поупенн шотпнн

ад ху Аомвко 177.

9.

НИВОИ ЈЕЗИЧКЕ СТРУКТУРЕ

- ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА
(фонетски/фонолошки систем)
- ПРОЗОДИЈА (акценатски систем,
квантитет, интонација)
- МОРФОЛОГИЈА (морфолошки систем)
- СИНТАКСА (синтаксички систем)
- ЛЕКСИКА (лексички систем)

ИСТОРИЈСКА ГРАМАТИКА

1. историјска фонетика

2. историјска морфологија

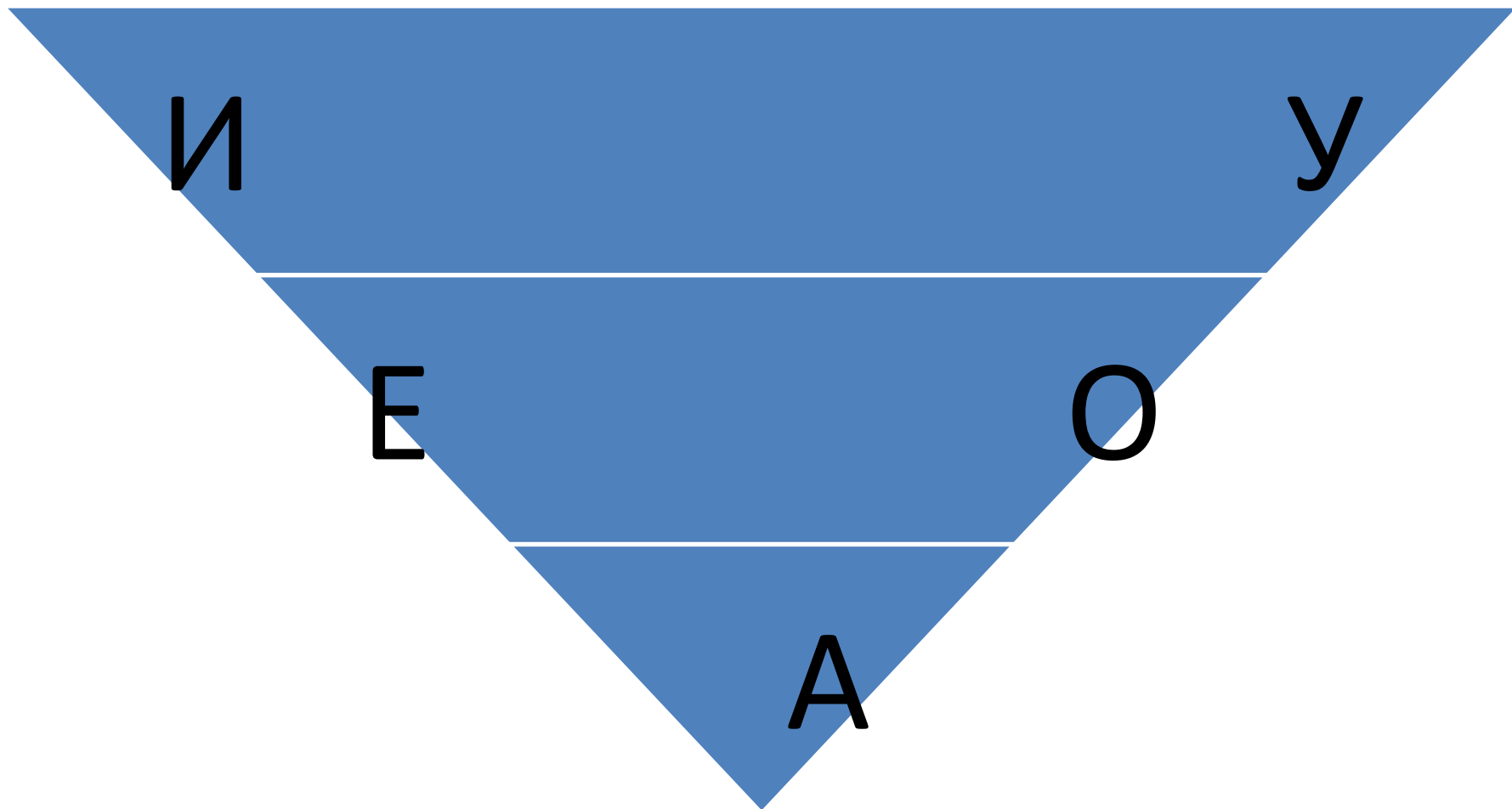
ИСТОРИЈСКА ФОНЕТИКА

- а) историја вокалског система,
- б) историја консонантског система
- в) историја прозодијских елемената

САДРЖАЈ КУРСА

- ИСТОРИЈА ВОКАЛСКОГ СИСТЕМА
- ИСТОРИЈА КОНСОНАНТСКОГ СИСТЕМА

САВРЕМЕНИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

ДИСТИНКЦИЈЕ

- ВИСОК/НИЗАК
- ОТВОРЕН/ЗАТВОРЕН
- ПРЕДЊИ/ЗАДЊИ (ПАЛАТАЛНОСТ)
- ЛАБИЈАЛИЗОВАН/НЕЛАБИЈАЛИЗОВАН

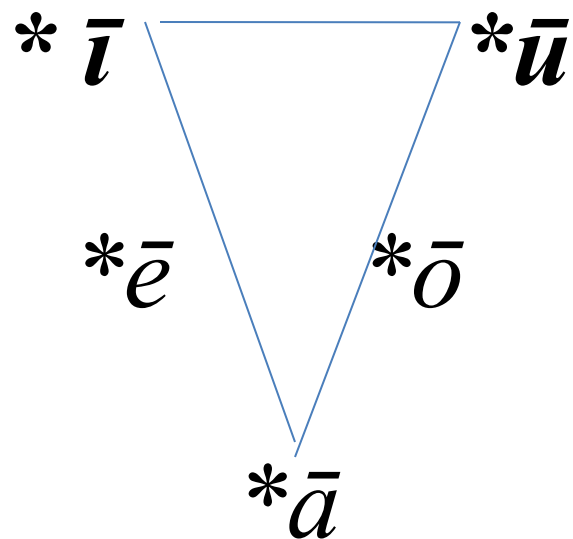
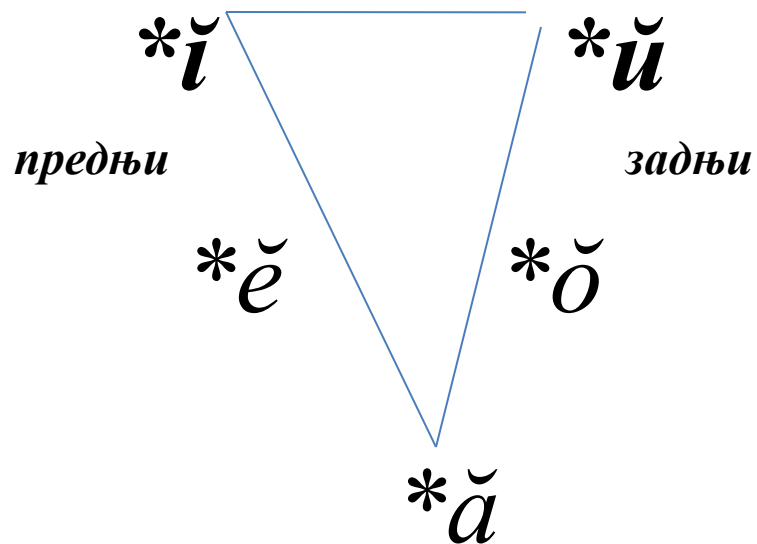
ПРАИНДООЕВРОПСКИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

- *Монофтонг*
- *Дифтонг*
- *Сонант*
- *Прозодија*

МОНОФТОНИЗИ

кратки

дуги

ДИФТОНЗИ

$$\bullet e + \underset{\sim}{y} = e\underset{\sim}{y}$$

$$e + \underset{\sim}{i} = e\underset{\sim}{i}$$

$$\bullet o + \underset{\sim}{y} = o\underset{\sim}{y}$$

$$o + \underset{\sim}{i} = o\underset{\sim}{i}$$

$$\bullet a + \underset{\sim}{y} = a\underset{\sim}{y}$$

$$a + \underset{\sim}{i} = a\underset{\sim}{i}$$

СОНАНТИ

*r*_o

*m*_o

*l*_o

*n*_o

ПРОЗОДИЈА

- *акценат*
- *квантитет*
- *интонација*

АКЦЕНАТ

- СЛОБОДАН
- ДЕЛИМИЧНО СЛОБОДАН
- ФИКСИРАН

КВАНТИТЕТ

ДИНАРА

ГРАД

ЖЕНА

НАПАСТИ

ВАЉАТИ

ДИНАРА

ГРАД

ЖЕНА

НАПАСТИ

ВАЉАТИ

ДВА ПАРА ЗА МАЊЕ ПАРА.

ИНТОНАЦИЈА

- АКУТНА (АКУТ)
- ЦИРКУМФЛЕКСНА
(ЦИРКУМФЛЕКС)

ПОЗНИ ПРАСЛОВЕНСКИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

ОРАЛИ

НАЗАЛИ

СОНАНТИ

I II III

* <i>i</i>	* <i>y</i>	* <i>u</i>
* <i>ь</i>	* <i>ъ</i>	
* <i>e</i>		* <i>o</i>
* <i>ě</i>	* <i>a</i>	

ПРЕДЪИ

НЕПРЕДЪИ

**ɛ* **o*

**r*' **r* **l*' **l*

ОПОЗИЦИЈА ДУГ : КРАТАК ВОКАЛ

Првобитно кратки

*e *o *ь *ъ

Првобитно дуги

*ī *ū *u

*ě *a *ę *o *r' *r *l' *l

ОПОЗИЦИЈА ПРЕДЊИ : НЕПРЕДЊИ ЛАБИЈАЛИЗОВАН : НЕЛАБИЈАЛИЗОВАН

	ПРЕДЊИ	ЛАБИЈАЛИЗОВАНИ
--	--------	----------------

• I	+	—
• II	—	—
• III	—	+

Шематски приказ првобитног српског вокалног система

	предњи		средњи		задњи
ВИСОКИ	*i		*у		*у
средњи	*e	*ь е	*ъ	*о _с	*o
НИСКИ		*ě			*a
	м	е к и	т в р	д	и

ЗАКОН ОТВОРЕНОГО СЛОГА

*s ŭ p n ǫ s > *sъnъ

↓ ↓ ↓ ↓

s ъ ∅ n ŭ ∅

↓

ъ

ЕЛЕМЕНТИ НЕСТАБИЛНОСТИ СИСТЕМА

- ПРЕОПТЕРЕЋЕНОСТ БРОЈЕМ
ЈЕДИНИЦА
- АСИМЕТРИЈА У СИСТЕМУ
- КОМПЛИКОВАНОСТ ИЗГОВОРА

ДИСТИНКЦИЈЕ

КОНТРАСТ ИЗМЕЂУ

- ВИШИХ И НИЖИХ (У:О)
- ПРЕДЊИХ И ЗАДЊИХ (Е:О)
- ЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ И
НЕЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ (У и Ы)
- НАЗАЛНИХ И ОРАЛНИХ (А : е)

ГРАФИЈА

- ЛАТИНИЦА

*у

*ё

*е

*о

ЋИРИЛИЦА

Ы

Ѣ

Ѧ

Ѩ

ТЕХНИЧКИ СИМБОЛИ ЗНАК ПОРЕКЛА

> прелази у..., даје...

< води порекло... од,
потиче од ...

ДРУГИ ТЕХНИЧКИ СИМБОЛИ

:	АЛТЕРНИРА СА, ПРЕМА	(e:o)
’ / ‘	ПАЛАТАЛНОСТ	(l’ n’ r’)
ˇ	КВАНТИТЕТ (КРАТКОЋА)	(ĭ ě)
¯	КВАНТИТЕТ (ДУЖИНА)	(ī ē)
◌◌	ВОКАЛНОСТ СОНАНАТА	(r l)
◌̣	НЕСЛОГОВНОСТ	(ĭ ŭ)
◌̣	НАЗАЛНОСТ	(ɛ ɔ)

КВАНТИТЕТ

- а) кратки:
- *e, *o; *ь, *ъ
- в) дуги:
- *i, *a, *y, *ě, *ę, *o, *yr, *ъr, *yl, *ъл
(*_or, *_or', *_ol, *_ol')

ПРЕФОНОЛОГИЗАЦИЈА ПОРЕКЛО ОД КРАТКИХ ВОКАЛА

***ĭ**>*Ь, ***ĭ̄**>*ъ, ***ĕ**>*е,

***ă**/**ō**>*О

ПРЕФОНОЛОГИЗАЦИЈА ПОРЕКЛО ОД ДУГИХ ВОКАЛА

* **$\bar{i}$** > * $\bar{i}$, * **$\bar{e}$** > * $\bar{e}$,

* **$\bar{a}$** /* **$\bar{o}$** > * $\bar{a}$, * **$\bar{u}$** > * y

МОНОФТОНГИЗАЦИЈА

*eu, *ou > *ū,

*ei > *ī, *oi > *ě/*i

*in/*im *en/*em > *e,

*on/om, *an/am > *o

*ǔr/ǐr > *r, *r', *ǔl/ǐl > *l, *l'

УПРОШЋАВАЊЕ СИСТЕМА

- *класични вокали:* е, и, а, у, о
- *специјални словенски ВОКАЛИ:*

*у (Ѹ), *ě (Ѓ), *є (А), *о (Ѧ),
*ь, *ъ, *r̥ (ръ), *r'̥
(ръ), *l̥ (лъ), *l'̥ (лъ)

ПОЧЕТАК УПРОШЋАВАЊА

10/11. ВЕК

КЉУЧНИ ПРОЦЕСИ

1. УКЛАЊАЊЕ НАЗАЛНОСТИ КАО
ДИСТИНКТИВНЕ ОСОБИНЕ
(ДЕНАЗАЛИЗАЦИЈА)
2. УКЛАЊАЊЕ ОПОЗИЦИЈЕ
ПРЕДЊИ : НЕПРЕДЊИ (ОСИМ
ЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ)

СУДБИНА НАЗАЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

*_o (Ѣ)

*_e (А)

НАЗАЛ *_ɾ (Ж)

1.стсл. ЖГЪЛЪ, с. *ygaο*,
лат. *angŭlŭs*, ие. *ang-

2.стсл. ϣЖКА, с. рука, лит. *rankà*

3.стсл. ϣЖКЖ, с. руку, стр.прус.
rankam, лит. *rankà*

ПРИМЕРИ

- а) БЛЖДНТН, ДЖГА, ГЖЖВА
СЖПРЖГА, ТЖГА, ТЖПЪ, ЖДНЦА
- б) ЖЕНЖ, ЖЕНОЖ, ПЛЕТАХЖ
- в) СЖБОТА

РАЗВОЈ (РЕФЛЕКС)

$o_{\zeta} > u_{\zeta} > u$

$(o^n > u^n > u)$

ДОКАЗИ ЗА ПОСТОЈАЊЕ НАЗАЛА

- *Сутиван, Сумартин, Сунетар, Сутилија:*
/Cy(m)/ < san(t)- < sanct-us

San(ctus) Petr(us) > SANPETR

SANPETR > *sɔpetr [*sɔpetrъ] >
*supetər > СУПЕТАР (gen.
СУПЕТРА)

- Muntimirus, Μουντιμηρος

НАЗАЛ *е (А)

1.СТСЛ. ТАТНВА С.Ј. ТЕТИВА
- лит. temptuva

2.СТСЛ. ПАТЬ, С.Ј. ПЕТ, ГР.
пенте, лит. penkì

ПРИМЕРИ

- ВѦЗѦТИ, ГОВѦДО, ГРАДА,
ДАСНИ, ІѦЧѦТИ, ІѦЗНИКЪ,
РАДЪ, ЧѦДО, ТАЖИТИ
- НМА, МѢСАЦЪ, ЗАІѦЦЪ, МА

РАЗВОЈ

* $\epsilon > e$

*gov ϵ edo (гов А до) > гове е до,

*gr ϵ da (гр А да) > гр е да,

*j ϵ zikъ (ѣ з нкъ) > ј е зик,

*m ϵ (м А) > м е

ДОКАЗИ

1. Laurentius > Lovreč

-en- > ᾱ > e

2. ЦΑΤΗΝΑ - Zentinas,
Ζεντινας

СУДБИНА ПОЛУГЛАСНИКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Љ меки полугласник (фонема)
Ђ тврди полугласник (фонема)

Ј танко јер (графема)
Ј дебело јер (графема)

ПОРЕКЛО

ĩ > ъ **тъгла*, СТСЛ. МЪГЛА,

с.ј. магла: *lit. miglà*,

ŭ > ъ **дъва*, СТСЛ. ДЪВА,

с.ј. два: лат. *duō*.

ДИСТРИБУЦИЈА

Ь j, l', n', c', đ, č, ž, š, c',
z', s', r', št, žd: **ЧЪТО**

Ъ К, Г, Х - **КЪТО**

Ь Ъ *п, б, т, д, с, з, л, н, р, м,*
в - **ПЪТИЦА /ПЪШЕНИЦА**

ПОЗИЦИОНО УСЛОВЉЕНЕ ПОЈАВЕ

тврди јаки Ъ_о

тврди слаби Ъ_ц

меки јаки Ъ_о

меки слаби Ъ_ц

СЛАБА ПОЗИЦИЈА

**voz̥, *plot̥, *syn̥, *grob̥, *boj̥,
*toj̥, *pam̥et̥, *běl̥, *mlad̥,
pr̥ěd̥

**d̥va, *z̥lo, *k̥to, Gj*s̥na (N
*s̥n̥), Gj*d̥ne (N *d̥n̥),
*s̥ toboj̥, *v̥ d̥n̥, *m̥nog̥,
t̥kati

ЈАКА ПОЗИЦИЈА

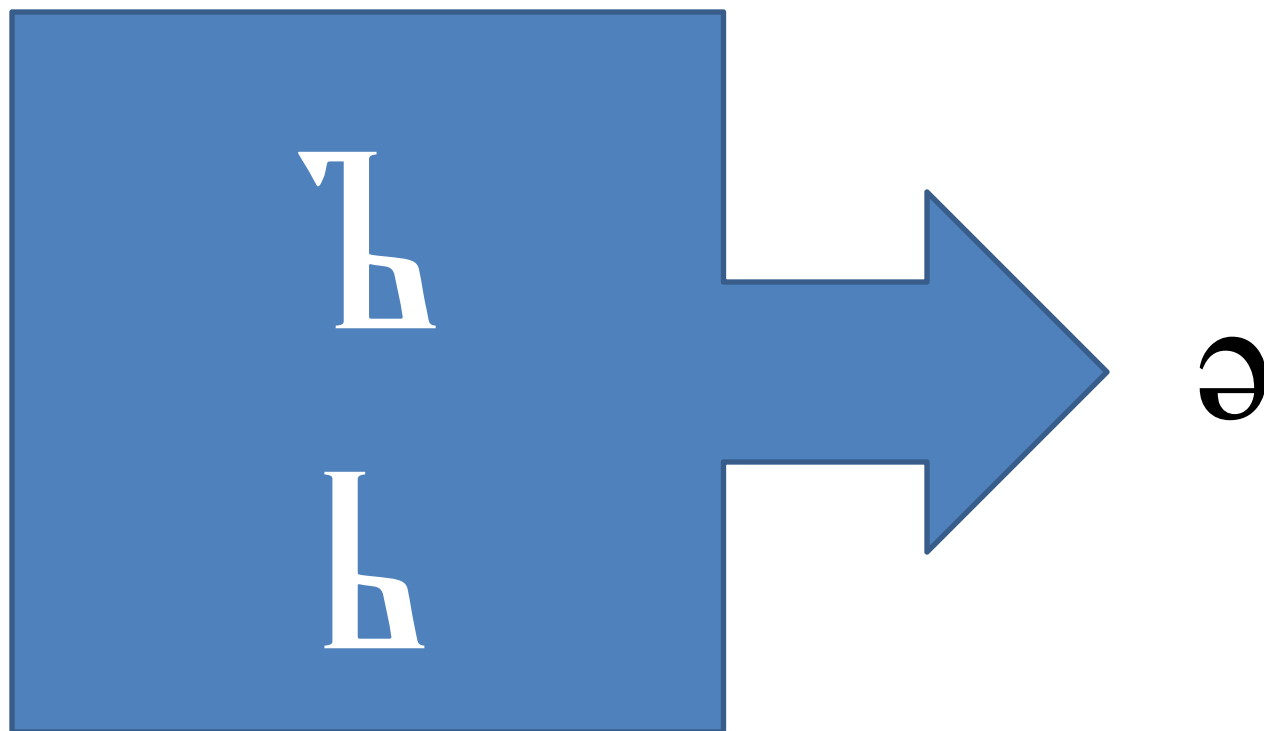
**sъnъ*, **dъnъ*,

**dъnъsъ*,

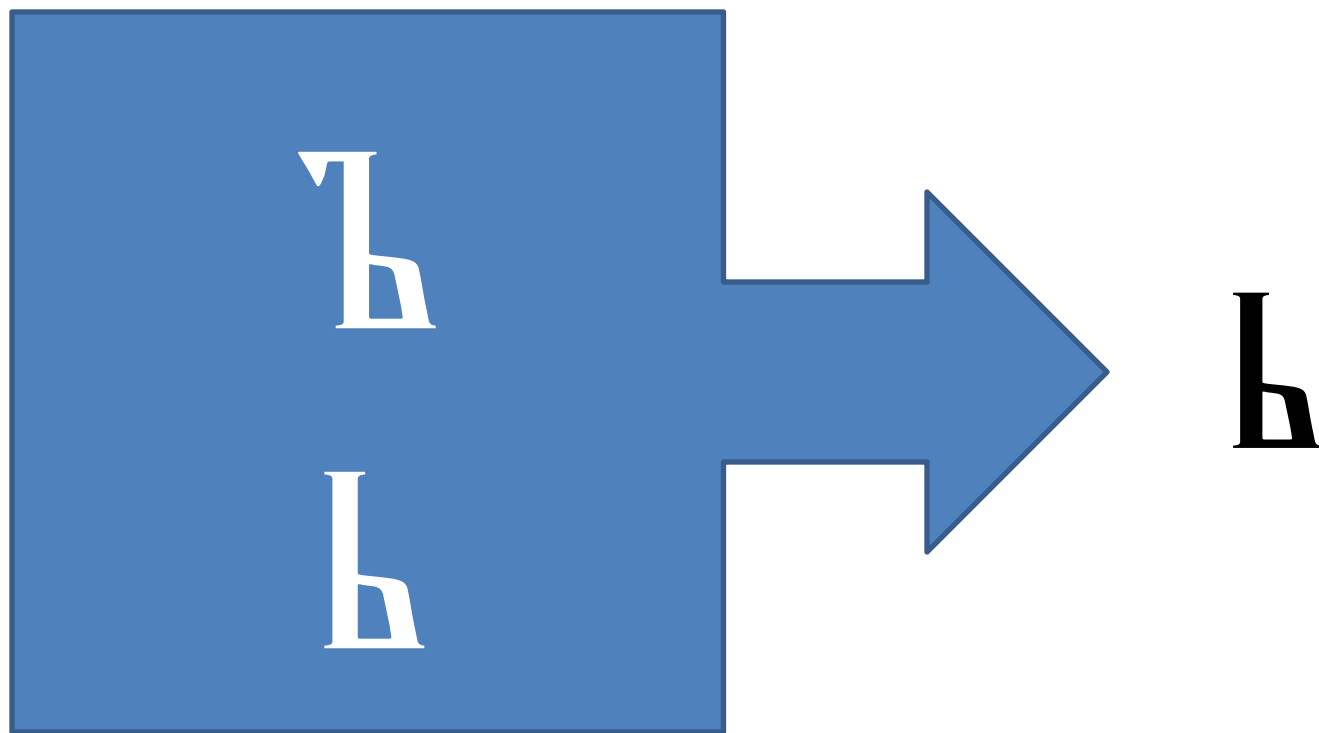
**ъ dъne*,

**sъ tъnoјо*

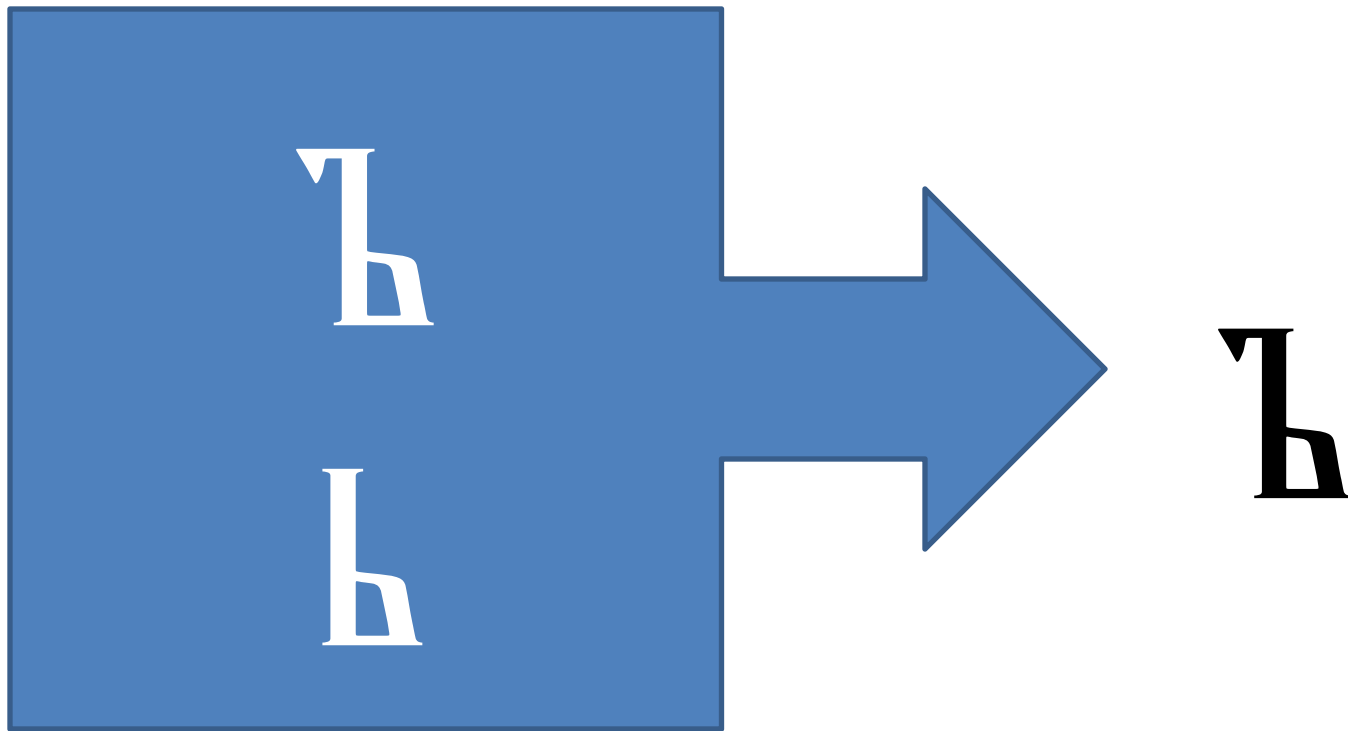
ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУТГЛАСНИКА

ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУГЛАСНИКА

ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУГЛАСНИКА

Nj *дѣнь сѣнь, тѣмѣнь* >

dən, sən tmən

> *дан, сан, та¹ма²н*

ГУБЉЕЊЕ И ЧУВАЊЕ

Gj дѢНЕ СѢНА, ТѢМѢНА
> dne, sna, tətna >
дана, сна, та¹мна

Nj m.p.

ТѢМѢНЪ > *tmən*

> *ta¹ma²n*

АНАЛОГИЈА

**d_̣n_̣s_̣ > dn̄s*

: **ɒnas* : *ɒanas* :

*ɒan < dən < *d_̣n_̣*

АНАЛОГИЈА

даска (<*dъska*) : Gm *dъskъ* > *dask*

ташта (<**tъšta*) : *тъсть*

танак (<*тънъкъ*) : *тънъка*, *тънъко*

дахнути, *дахнем* (псл. **dъhnōti*, *dъhnō*)

**dъhъ*, **dъha*,

лагати, *лажем* (псл. **lъgati*, *lъgō*)

**lъžъ*, **lъžī*

СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

магла (*m̥gla)

лагати (*l̥gati)

дахнути (*d̥hno̯ti)

мазда (*m̥zda)

ФАКУЛТАТИВНА ПРОМЕНА ПОЛУГЛАСНИКА У И

чији, чија, чије

псл. **Ѓьјь, Ѓьја, Ѓьје;*

СТСЛ. *ЋН,*

УНН, ЋѦ, ЋНѦ, ЋѦЄ, ЋНЄ

ФАКУЛТАТИВНО И

сјати/сијати : *sъjati

(СТСЛ. съѣти, снѣти)

пијан/пјан : *рѣjanъ

/*ріjanъ (СТСЛ. пнѣанъ,
пѣанъ)

НОВО И

имати (*jьmati)

име (*jьme)

иде (*jьde)

ПОСЛЕДИЦЕ ГУБЉЕЊА ПОЛУГЛАСНИКА У СЛАБОМ ПОЛОЖАЈУ

а) псалѣмъ (ψαλμός), с.ј.

псалам/псалм

б) пѣтръ (πέτρος), с.ј.

Петар

НЕОБИЧНА СУГЛАСНИЧКА СКУПИНА

*консонант + сонант: jesmъ [=jesm],
mrъtvъ [=mrъtv], vĕtrъ [=vĕtr], bystrъ
[=bystr] ognъ [=ogn], sedmъ [=sedm],
osmъ [=osm], trĕslъ [=trĕsl]*

*јесъмъ, мрътвъ, вѣтърь,
быстърь, огънь, осьмъ, тресъль*

СЕКУНДАРНИ ПОЛУГЛАСНИК

консонант+вокал+сонант :

jesə̃m, mrɔ̃tə̃v, vɛ̃tər,

bystər, ogə̃h̃, sedə̃m,

osə̃m, trɛ̃səl

ОРТОГРАФСКА ТРАДИЦИЈА

ЋСЬМЬ, МРЬТВЬ,
ВѢТЬРЬ, БЫСТЬРЬ,
ОГЬНЬ, СЕДЬМЬ, ОСЬМЬ,
ТРЕСЬЛЬ

ГЛАС Ј УЗ ПОЛУГЛАСНИК

прасл.	<i>*kraјъ, *moјъ, *tvoјъ</i> (два слога)			
стсл.	кран	мон	твон	(два слога)
поз. о.	<i>kraјъ</i>	<i>moјъ</i>	<i>tvoјъ</i>	(један слог)
изг.	<i>крај</i>	<i>мој</i>	<i>твој</i>	(један
<i>слог)</i>				

ЛЮДЬЕ ЛЮДНЄ

ЗНАМЕНЬЕ ЗНАМЕННЄ

БРАТЬЯ БРАТНЯ

ТРЕТЬИ ТРЕТНИ

СЕКУНДАРНО

r И *l*

- *sk**r**bь (стсл. cкpъbь), *v**r**hъ (стсл. вpъxъ),
 ***-r-** < *ŷr ***-r-** < ŷr,
- *s**l**нько (стсл. cлъньцє), *v**l**kъ (стсл. влъкъ)
 ***-l-** < ŷl, ***-l-** < ŷl
- **krb*ь (кpъbь), **krbst*ъ (кpъcтъ), **plb*ть (плъть), **slbga* (cлъzа).
 ***-rb-** ***-rb-** ***-lb-** ***-lb-**

ПРИМАРНО И СЕКУНДАРНО

*r, *r' и *l, *l'

*skъrbъ *vъrhъ *sъlnьko *vъlkъ

СКРЪБЪ ВРЪХЪ СЛЪНЬЦЕ ВЛЪКЪ

скрб врх сунце вук

*krъvъ *krъstъ *plъtъ *slъga

КРЪВЪ КРЪСТЪ ПЛЪТЬ СЛЪЗА

крв крст пут суза

КОМБИНАЦИЈЕ

*-ʁr-, *-Ɂr-, *-ʁl-, *-Ɂl- =
*_or, *_or', *_ol, *_ol'

сонант+полугласник:

*-rʁ-, *-rɁ-, *-lʁ-, *-lɁ-

КОМПАРАЦИЈА

*sъlnьko	*slьga	*skъrbь	*krъvь	*vъrsta	*krъstъ
слъньце	сльза	скръбь	кръвь	врста	кръстъ
сунце	суза	скрб	крв	врста	крст
сол <u>н</u> це	сл <u>е</u> за	скор <u>б</u> ь	кр <u>о</u> в	вер <u>с</u> та	кр <u>е</u> ст

$$v_{\text{ж}}(-) > u(-)$$

Акузатив:

y ime < $v_{\text{ж}}$ *ime* (СТСЛ. ВЪ НМА)

y more < $v_{\text{ж}}$ *more* (СТСЛ. ВЪ МОРЕ)

y istinu < $v_{\text{ж}}$ *istin* (СТСЛ. ВЪ ИСТИНА)

$$v_{\text{ж}} (-) > u(-)$$

ЛОКАТИВ

у гробу < *v_ж grobě*, стсл. въ гробѣ

у истину < *v_ж istinŏ*, стсл. въ истинѣ

у женама < *v_ж ženahъ*, стсл. въ женахъ

$v_{\text{э}}(-) > u(-)$

удова/удовица

($< v_{\text{э}}dova/v_{\text{э}}dovica$

уторак/уторник

($< v_{\text{э}}tor_{\text{о}}k_{\text{э}}, v_{\text{э}}tor_{\text{э}}nik_{\text{э}}$)

ПРЕФИКС **vъz-* > *уз-*

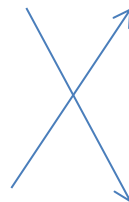
а) *узносити* < **vъznositi*

уздати < **vъzdati*

б) *vъzduhъ*: *ваздух*

АНАЛОГИЈА

N v_oš_o (=vəš) > vaи yи

G v_oš_i > yии vaии

НАЈСТАРИЈА ПОТВРДА 1189.

Ѹ НМЕ

Ѹ ДЪВАДЕСЕТН ДНЬ

КОМПЕНЗАЦИОНО ДУЖЕЊЕ ВОКАЛА (КРАЈ РЕЧИ)

N *rɔgъ *brɔdъ *bɔgъ

N рог, брод, бог

G рога, брода, бога

D рогу, броду, богу

N крај (<*kraĵь)

G краја

младѡсти:младѡст

разговѡра:разговѡр

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ ПОСЛЕ СОНАНТА

дѣвојѣка > девојка >

dèvōjka

"

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ

В С В

В С К

л ò н а ц : л ó н ц а

В С В

В С К

В С В

т р г ђ в а ц / т р г ѓ в ц а / т р г ђ в а ц а
м а г ђ р а ц м а г а р ц а м а г а р а ц а

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ

трг^ǒв^ац/^атрг^ōв^иц/^атрг^ǒв^а
аца

л^òн^ац/^ал^óн^иц/^ал^он^иц/^ил^он^ац^а

ШТОКАВСКА ПОЛИТОНИЈА

ПОМЕРАЊЕ АКЦЕНАТА ЗА ЈЕДАН СЛОГ ПРЕМА ПОЧЕТКУ РЕЧИ

СТАРИ
СИЛАЗНИ

НОВИ
УЗЛАЗНИ

НОВОШТОКАВСКИ
СИСТЕМ

Промена -лъ(-) > -о(-)

би^ль хвали^ль сельба прати^льца

би^о хвали^о се^оба прати^оца

прати^льць

прати^лац

НАЈСТАРИЈЕ ПОТВРДЕ

(Босна 1391)

(Гпл. 1397)

15. в.

конаваоски

властеω

деω, дѣω

апостол

бокал

калпак

генерал

бал

балкон

малко : мало

белца/бјелца: белац/бјелац

огледалце : огледало

селце/сеоце : село

стабалце/ стабаоце : стабло

отворени слогови

bogъ > бог

starъci > стар-ци

МЕТАТЕЗА

ВЪСЪ

ВЪса

ВЪсе

ВЪС

Вса

Все

Вас

сва

све

сав

ОСТАЦИ

вазда(н)

васцео/васцио

(васцели/васцијели)

васколик

КУЛИНОВА ПОВЕЛѦ

ВЪСН ДѢРОВЪЧАНЕ

ВЪСѢМЪ ГРАДАМЪ

МЕТАТЕЗА+УПРОШТАВАЊЕ

КЪТО > КТО > ТКО > КО

УПРОШЋАВАЊЕ

č̣to > čto [tšto] > što

N м.р. *me̋ḳḳ > *мек* аналогѣја

G м.р. *me̋ḳka > *мека* упрошћаванье

N ж.р. *me̋ḳka > *мека* упрошћаванье

N с.р. *me̋ḳko > *меко* упрошћаванье

УПРОШТАВАЊЕ

м.р.

Нј *l̥gъkъ>ləgək>(*лагак)лак

Гј

*l̥gъka>ləgka>ləkka>ləka>лака

ж.р.

*l̥gъka> l̥gka>l̥kka>l̥ka>лака

c.p.

*l̥gъko > l̥gko > l̥kko > l̥ko > *лако*

стѣнница > стѣница

болестна > болесна

почтен > поштен

АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ

б з

з з

сват_эба >с в а т б а >с в а д б а

б з

з з

с_эбацити >с б а ц и т и >з б а ц и т и

АСИМИЛАЦИЈА+АНАЛОГИЈА

с.ј. *нокат*

НОКТА

СТСЛ. НОГЪТЪ

НОГЪТА

НЕПОСТОЈАНО *A*

Нј стар-а-ц : Гј стар-#-ца
Нј с-а-н : Гј с-#-на

ВОКАЛИЗАЦИЈА ПОЛУГЛАСНИКА

прсл.

10/11.

14.

* *сѣпѣ : сѣпѣ > сан*

* *дѣпѣ : дѣпѣ > дан*

ПРВА ПОЛОВИНА 15. ВЕКА (РУСКО ХРИСТОФОРОВИЋ)

дѦнась (али и дѦнась), босѦньскога,
дошѦль, дѸбровѦчкн, любѦвь,
ннзѦкъ, тѦн, ѠгѦнь, старѦць,
ѸдѦнь, длѦжѦнь, сѸдѦмь

СУДБИНА ВОКАЛА *ЈЕРИ* ПИСАЊЕ

Ѣ

Ѣ

(Ѣри)

Ѣ

КУЛИНОВА ПОВЕЛѢА

быти, правы, правымь, примысла,
деветы

ПОРЕКЛО

- **дымъ*: лит. *dūmai*, лет. *dūmi*, ст.инд. *dhumaś*; стсл. *дымъ*, с.ј. *дим*
- **сынъ*: лит. *sūnus*, ст. инд. *sūnús* < **sūnūs*;
(стсл. *сынъ*, с.ј. *син*)
- **ты*: лат. *tū*; стсл. *ты*, с.ј. *ти*
- **мышъ*: лат. *mus*, ст. инд. *muṣ*, с. в. нем. *mūs*; стсл. *мышъ*, с.ј. *миш*

ИСПРЕД ЈОТЕ

прсл. *dobrъjь (<*dobrъ+jь)

стсл. ДОБРЪН, ДОБРЫН

ДОКАЗИ О ПОСТОЈАЊУ

**mysl-*

Dobramusclo (=Dobromysł),

Primusl (=Primysł)

Lidumuhslus 823, Muisclavo

839-40, Nemuslo (=Nemysł)

ПОТВРДЕ

корен

быстарь, быти, выдра, дыня, четыри, стыдь, тысоўкя

наставак (суфикс)

кьнегыня сьпкыня пламыцькь кобыла

прилози

вразьскы моўжьскы робьскы

врашки мушки ропски

стране речи

рым, солын, манастыр

У ПАРАДИГМАМА

МНОЖИНА		
	м.р.	ж.р.
N=V	НОВЫН	НОВЫѦ
G	Н О В Ы Н Х Ъ	
D	Н О В Ы Н М Ъ	
A	НОВЫѦ	НОВЫѦ
I	Н О В Ы Н М Н	
L	Н О В Ы Н Х Ъ	

ГУБЉЕЊЕ ИЗ СИСТЕМА

Мирослављево јеванђеље *КНИГИ М. КНИГЫ*

ДЕВЕТЫ ПРИМЫСЛА

ПРАВЫ

ТН^СУКА

ВОКАЛСКИ СИСТЕМ У 12. ВЕКУ

и (Ы) у р
е ъ о л
а

СУДБИНА ЈАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ПИСАЊЕ

ě

ѣ, ѣ *jatъ*

Ѧ

ПОРЕКЛО

- (1) ие. $\bar{e}$: стсл. сѣмѧ лат. *sēmen*, *-inis*, лит. *semenys*;
дѣти (дѣждѣ) ...ставити, дати..., лит. *deti* ...ставити,
стављати..., стинд. *dadhami* ...ставити, стављати...,
корен ие. **dhe-*;
- (2) ие. *aī*, *āī*, *oi* > прсл. *aī*, *āī* > ѣ: стсл. лок. множ. вльцѣхъ
(од влькъ), гр. (датель) *λυκοισι* (од *λυκος* "вук", стинд.
vṛ'kēṣu (са $\bar{e} < oi$; од *vṛ'ka-h* "вук", ие. **-oisu*; стсл.
снѣгъ - стпрус. *snaugs*, лит. *sniegas*, гот. *snaiws*;
- (3) **tert*, **telt* : стсл. млѣко - праслов. **melkǎ*, рус. молоко,
гот. *miluks*, англосакс. *mic*, *meolc*, ие. **melk-*.

ПРВОБИТНА ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ

*i	*y	*u
*ь	*ъ	
*e		*o
*ё	*а	

ПРЕДЊИ

НИЗАК/ОТВОРЕН

ПИСАЊЕ У СТРАНИМ СПОМЕНИЦИМА

е

а

ОТБОРЕНО Е

ä

РЕФЛЕКСИ У ДИЈАЛЕКТИМА

e, i,
ije, ije, ije, ije, ije,
ie, ie, ie,
je

ПРЕТПОСТАВКА О ЕВОЛУЦИЈИ

i

e

e

НЕПОТПУНИ ДИФТОНГ

ie

РЕФЛЕКСИ

ПОВЕЉА БАНА КУЛИНА ДОБРО ЧУВА ФОНЕМУ ЈАТ
ТЕБѢ, ВЪСѢМЪ, ВѢКА, СЪВѢТЬ, МѢСЕЦА, ЛѢТЬ, ҃СѢЧЕННЕ

У 13/14 веку јављају се одговарајући рефлкси:

Ѣ>е (*беше* 1289.

Ѣ>и *свидоци* 1331.

Ѣ>(и)је *желијемо* 1399.

ЕКАВСКИ РЕФЛЕКС

Призренско-тимочки говори/староштокавски/торлачки

*мéсто, детé, рекá, дéда,
леб, човéџи, беднѝк,
петáл, несáм, видéла,
остарéле смо*

- а) *место, век, дед, девојка,*
додејала ми, гњездо, сеје се,
живели, секира, де си
- б) *милеји, старе(ј)и,*
- в) *несам, неси, не(ј)е, несмо,*
несте, несу

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ

г) Д/Л им. ж. рода е-промене: *државе, главе, на Дрине, душе,*

д) Д/Л једн. личних зам. 1. и 2. лица: *мене, тебе*

ђ) Д/И/Л јед. заменичко-придевске промене у м. роду: *онем* човеку, *леним* месту, у *тем* граду, *овем*

е) Г/Д/И/Л множ. заменичко-придевске промене: ИЗ *ове* села, *свема* давали, *овема* женама, *онема* сестрама, по *туђе* станова.

ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ
ЕКАВСКИ

млеко, дете,
певати, мера,
вера

ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ ФОНЕТСКИ ИКАВИЗМИ

ěj>иј:

- у комп. са наст. -ěji: **стари(ј)и<starěji, милији< milěji**
- у имперфекту: **плетијах<pletějah**
- одрич. обл. през. **није<něje** (аналошки *нисам, ниси, нисмо, нисте, нису*)
- прилог **ди, нигди (: di je < gde je)**
- именица **гријота < grěhota**
- глаголи **сијати (<sějati), гријати(grějati), смијати се (<smějati se), вијати (<vějati), додијати (dodějati)**

ФОНЕТСКИ ИКАВИЗМИ

група *gńě-* > *гњи-*:

гњиздо, гњиван

ЛЕКСИЧКИ ИКАВИЗМИ

кратко ненаглашено јат> *и* ако је наредном слогу вокал *и* (са старијом акцентуацијом): *сикира* (у свим говорима), *видрица* (мања распрострањеност), *бижи* (сасвим уска област).

АНАЛОШКИ ИКАВИЗМИ

- Д/Л једн. им. ж. рода: *жени, страни* (*женѣ : доушн*)
- Д/Л једн. личних заменица: *мени, теби* (*менѣ мн, тебѣ, тн*)
- инфинитивна основа већине глагола типа *viděti*: *видити, живили* (према *и* у презентској основи, у ослонцу на глаголе типа *молити:молим*).
- *изриком* (: *изрицати*), *дивојка* (: *диван, дивити се*)
- *Нисам, ниси, нисмо:није*

ЗЕТСКО-ЛОВЋЕНСКИ

двосложна: свијет, цијена

једносложна: ћерат, ћевојка, с`ећ, из`ест, ћедило, љето, црвењет; с`едок, мећед);

дублетизам: вјера и вљера, пјесма и пљесма, бјеше и бљеше, мјера и мљера;

група рѣ- обично даје *ре*: горело, рећи.

компаратив: богати(ј)и, ци(ј)о.

лексички екавизми: *целиват*, *позледи*, *мрзет*, *врећат*, *зеница*, *леб* и сл.

ИСТОЧНО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ варијације

ije, ije, ije, ije, ije, ije, ie, ie, je

Рефлекси дугог јата

- а) *ријека, бијело, сијено, бијели*
- б) *ријека, бијела, сијено, бијели*
- в) *рјека, бјело, сјено, бјели*

Рефлекси кратког јата

дј^јеца, бј^јелина, вј^јера,
мј^јера, недј^јеља,
пј^јесма, дј^јело,
живј^јети, сј^јести,
видј^јети

ОДСТУПАЊА

Нј

*вјера, мјера, дјело, бесједа, кудјеља,
недјеља, прохтјев, примјер*

Гм

*вјера, мјера, дјела, бесједа,
кудјеља, недјеља, прохтјева,
примјера*

КОМПЕНЗАЦИОНО ДУЖЕЊЕ

*примјерак – примјерка – примјерци:
примјерака;
(priměrkъ – priměрка – priměrci –
priměrkъ),
раздјелак – раздјелка – раздјелци –
раздјелака...*

Фонетски икавизам

фонетски икавизам:

- у позицији испред -о добијено од -л: *видио* (: *видјети*, *видјела*, *видјело*), *хтио* (: *хтјети*, *хтјела*, *хтјело*), *волио* (: *вољети*, *вољела*, *вољело*)...
- у позицији испред ј: *старији*, *новији*, *милији*, *чистији*; *пецијах*, *жезијах*, *стризијах*; *није*; (као у неким екавским говорима);
- у позицији испред палаталног сонанта љ у неким неким речима: *биљежити*, *биљег*, *биљежница*...

МОРФОНОЛОШКИ ИКАВИЗМИ КОД ИЈЕКАВАЦА

23.4.013

- Иј м. и с. р. *тим* (стсл. тѣмъ): *нашим* (стсл. нашнѣмъ)
- Гм *тих* (стсл. тѣхъ): *наших* (стсл. нашнѣхъ)
- Дм *тим* (стсл. тѣмъ): *нашим* (стсл. нашнѣмъ)
- Али: *нашијем, нашијех* : *овијем, овијех*
- *нисам, ниси, нисмо, нисте, нису*
(стсл. нѣсмъ, нѣсн... од *ne-esmъ, *ne-esi...или
*ne-jesmъ, *ne-jesi): *није* < нѣје
- Али -*нијесам, нијеси, није, нијесмо, нијесте, нијесу*
- Д/Лј ж. р. *жени* : *души* (жѣнѣ : доушн)
- Гл. –*ěti* > –*ити*: *сједити* (поред *сједјети*), *цвилити*
(поред *цвиљети*), *милити*: према през. осн.

ЕКАВИЗМИ КОД ИЈЕКАВАЦА

б) аналошки: *прелаз* према *прелазити*, *предлог* према *предложити*, *препис* према *преписати*, *прелом* према *преломити* (према глаголу)

•фонетски екавизам (*гђ+конс.*): *бријег* : *брегови*, *вријема* : *времена/времена*, *стријела* али *стрелица*, *гријех* али *грешка*

в) лексички е.: *болест* (исп. глагол *бољети*, стсл. *болѣзнь*); *некако*, *неколико*, *некоји*, *негда*, *негде*, *неко*, *неки*, *нешто*).

СУДБИНА *р и л*

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ

ṙ, ḷ (ṙ, ḷ, ř, ḷ')

ьṙ, ьḷ, ъṙ, ъḷ

̑ṙ, ̑ḷ, ̑̑ṙ, ̑̑ḷ

} латиница

ρЪ, λЪ, ρЬ, λЬ

стсл.

ρЬ, λЬ

српски СПОМ.

ПОРЕКЛО

• *ir, *ur, *il, *ul>: ьr, ьr̥, ьl, ьl̥

лит. viršùs, лет. vîrsus

*vьrĥъ стсл. врьхъ

лит. skuĩbe, ствнем. Scirbi, нем. Scherbe

*skъrbъ стсл. скръбъ

лит. vīlka, лет. vilks

*vьlkъ стсл. влькъ

лит. ilgas лет. ilgs гот. Tulgus

*dьlgъ стсл. длъгъ

ЈЕДНАЧЕЊЕ У СРПСКОМ

r, l, r', l' > r, l

БОКАЛНО Р

- 9-11. В.
- Tirpimirus, Tripimir,
Cerneca, Chernecha,
Chirnecha, Privanego,
Smurdaçani, Virbiça

СЕКУНДАРНО ВОКАЛНО Р

*ьг , *ъг

г̊

скръбь (<*skъrbь), връхъ (<*vъrhъ)

с. скрб р. скорбь с. врх р. верх

*гь, *гъ

г̊ə

кръвь (<*krъvь)

крѣсть (<*krъstь)

с. крв р. кровь

с.крст р. Крест

Гј крви (<krъve)

крста <krъsta).

ВОКАЛНО Р У ДИЈАЛЕКТИМА

умро, гроце

на вру, крати

ОГРАНИЧЕЊА У ДИСТРИБУЦИЈИ

Л, Н, Љ, Њ, Ј, Ћ, Ђ, Ш, Џ

ВОКАЛНО Л

Vilcan, Vilcota, Velcan,
tilsto, Stilbiza

ПОРЕКЛО

сунце (<*sъlnьko)

вук (<*vьlkъ)

l < ъl, *l'* < ъl

путь (*<plъть, р. *плоть*)

суза (*<slъga, р. *слеза*)

ОД КРАЈА 14. ВЕКА

l > u

ПРИМЕРИ

јабука вуна, вук, сунце, суза
jablka vlna vlk slnce slza

ЈУГОИСТОЧНА СРБИЈА

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ ГОВОРИ

- очувала се стара вредност ɫ или што слично (л + вокал);
- призренско-јужноморавски: $\text{ɫ} > \text{л+у}$ иза денталног консонанта:
слунце, **длу**г, а у осталим положајима (вук, пун)
- сврљишко-заплањски: : $\text{ɫ} > \text{лэ}$ иза дентала (**слэнце**, **длэго**), а иначе у
(вук, пун)
- тимочки поддијалекат чува ɫ (**слнце**, **плн**).

СТРАНИ УТИЦАЈИ

серкл

ансамбл

центлмен

МЕТАТЕЗА ГРУПА

**or, *ol, *er, *el*

**or > *ro > ra* лат. *porcus* : прасе; **ordlo > рало*
**ol > *lo > la* **kolti > клати*; **olkomъ > лаком*

**er > *re > rě* нем. *Berg* : брег/бријег (<*brěgъ*)

**el > *le > lě* **melko > млеко/млијеко (млěко)*

Питање за испит!!!

У ВРЕМЕ НАСЕЉАВАЊА СЛОВЕНА НА БАЛКАН

Раб : ант. Arbe

Лабин: ант. Albona

Мљет: ант. Melita (>Melta).

У ВРЕМЕ ИСПАДАЊА ПОЛУГЛАСНИКА

борба : ~~*браба~~

колца : ~~*клаца~~

берба : ~~*брѣба~~

ПРАСЛОВЕНСКИ И СРПСКИ ВОКАЛИЗАМ СИНТЕЗА

a

- од праслов. *а: дâр < *darъ, жаба < *žaba;
- у рефлексу прасл. *or, *ol: гра̂д < *gordъ, врана < *vorna; праг < *porгъ, млâд < *moldъ
- прасл. *ъ, *ь: сан < sънъ, отац < *отъсь, дан < dънъ;
- од секундарног полугласника: добар < *dobrъ (>добѣр), рекао < *reklъ (>рекѣл), јесам < jesмъ (>јесѣм);
- од прасл. ѣ (<ē): кричати < *krikēti, бежати < *bēgēti.

е

- праслов. *е: *небо* < *nebo, сèло < *selo, мѣд < *medъ;
- праслов. *ѣ: *месо* < *męso, зет < *zęтъ;
- праслов. ѣ у екавским дијалектима доследно (сем неких случајева где ѣ прелази у и), а у ијекавским дијалектима углавном у оквиру рефлекса *ије/је* : ек. леп, ијек. лијеп од лѣпъ, ек. вера, ијек. вјера од вѣра, ек. и ијек. резати од рѣзати
- од секундарног ѣ у рефлексу праслов. *er, *el: брег/бријег : *bergъ, млеко/млијeko : *melko

у

- од праслов. *и (< оѹ): душа<*duša, бура<*bura
- од праслов. ҃: зуб<*zǫbъ, рука<*rǫka;
- од праслов. *ы1, *ы1: вук<*vъlkъ, вуна<*vъlna, жут<*žыltъ;
- од секундарног ѡ <*лъ, *лъ: пут<*plъtъ, суза <*slъza (<*slъga)

О

- од прасл. *о: воља < *vol'a, коњ < *końь дом < *domъ;
- од л(-) < *lъ, *lь: дао < *dalъ, котао < *kotъlъ

И

- од праслов. *i: жив<*živъ, зима<*zima;
- од праслов. *y: син<*synъ, риба<*ryba;
- од праслов. *ъj, *тъj: лијеш<*lъješъ,
кријеш<kryješъ<*krъješъ;
добри<dobryjъ<*dobrъjъ (стсл. добрън);
- од праслов. *jъ-: игра<*jъgra,
искати<*jъskati;
- од прасло. *ě: новији<*nověji, ијек.
сијати<*sějati, ијек. хтио<*hъtělъ; ијек.
лијеп<lěpъ.

Р

- од праслов. * r < * ъr , * ьr : црн < * щьrnъ ,
врх < * vьrĥъ ;
- од секундарног вокалног r < * rъ , rъ :
крв (< * krъvъ), крст < * krъstъ);
- у позајмљеницама: трпеза
(τράπεζα), срдела (*sardella*), Крф
(*Korfu*), Трст (*Tergeste*)

ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ

четрнаест < четири на десете

СТСЛ. ЧЕТЫРН НА ДЕСАТЕ

педесет < пет десет

СТСЛ. ПАТЬ ДЕСАТЬ

угасте - угасите, радли - радили, молла -
молила, ујтру - ујутру, ја б дошо - ја бих
дошао, виш ти њега - видиш ти њега

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ 7. 5.013

а) морфолошког порекла:

Д тому том том-у, том-е

Л том тому том-у, том-е

б) прастари дублети: *же, ж* < **že, žь*

јеже и *јежь* > *јере* и *јер* (покретно -*е*)

в) редукција: доброга – доброг (али не добар – добра неодређени вид)

лепога – лепог (али не *у леп – лепа* неодређени вид).

него - нег, нека - нек, јоште - још, веће - већ, каде -
када - кад, томе - том, ономе - оном

ПРЕВОЈ ВОКАЛА (апофонија, аблаут)

- однос између е и о
- дужење вокала
- слабљење или редукција вокала

е : о **берем : збор**

е : ъ (ø) **берем : брати**

ь : и **брати : бирати**

до**не**сем : **но**сити: до**ни**јети (стари инф. био је **donesti* / *donese-* (дужење $\bar{e}$ и прелазак у јат); стсл. донѣти / донесеши
до**но**сити: до**на**шати (дужење на бази вокала о; $\check{o} > o$, а $\bar{o} > a$)

•Корен *gor- (6 прегласних ликова):

- а. **гор-** горети (горећи, гориво итд.)
- б. **гар-** гâр, изгарати, угарак, гаров итд. (o > ō > a)
- в. **гра-** гранути (сунце) (ликвидна метатеза)
- г. **жер-** жерав, жеравица (жер < *ger-)
- д. **жар-** жарити, жара, жарки, Жарко (са дуљењем e > ē > a)
- ђ. **гр-** грејати, грнчар, грк и сл. (у нултом превоју)

горети — изгарати — гранути — жеравица — жарити — грејати

*merti>mrěti: стсл. мрѣти — мърж, мърешн {мрьлъ (*mьrlъ)}

с.ј. мрети/мријети, мрем

уморити : умарати : умрем (мърж) : умирати

е:о

дужење

редукција

дужење (ь:и)

•(одахнути <) *dъhnōti : дисати (dyhati): дух/душа (dhous-ja>душа)

й	:	ѡ	:	оу	
кратко		дуго		дифтонг (ие. *dhouso-)	
д	у	ж	е	њ	е

а	:	и	:	у	у с.ј.
---	---	---	---	---	--------

•почети	:	почнем	:	почињем
(*kɛti)		(*poʃьno<-kьn-)		(чин<*kin)
		слабљење		дужење

през. осн. *ro-kьn-e->poʃьne (: poʃɛti)

po{kɛn}ti > poʃɛti
 {kьn}

почети

зачети

начети

почнем

зачнем

начнем

о:е

плести : плот

рећи : рок

тећи : ток

нанесем : нанос

саберем : сабор

имперфектизација дужење

оборити : обарати,

помолити : помаљати,

изгорети: изгарати.

КОНСОНАНТИЗАМ ПРВИ ПЕРИОД

p t k b d g s h z m n r l w (ɥ), j (ɨ)

КОНСОНАНТИ

I велари	II палатали	III дентали	IV лабијали	
k g	t' d'	T d	P b	ПРАСКАВИ ПЛОЗИВНИ
	č	c' s'		АФРИКАТЕ
h	š ž	s' z' ṣ̌	(f)	СТРУЈНИ

СОНАНТИ

I велари	II палатали	II дентали	IV лабијали	
	ɫ ɲ ʃ j	l n r	m w	СОНАНТИ

МЕКИ (ПАЛАТАЛИ)

t' (<tj) и d' (<dj)

č' (<kj и I палатализација)

s' (< II, III палатализација)

š' (< II, III палатализација)

АФРИКАТЕ

š', ž' (< sj, zj, hj, gj и I палатализација)

s', z' (II, III палатализација)

š̌ (< III палатализација: * vьsь)

l', n' (<lj, nj)

r' (<rj: *moře, *cař')

ДИСТИНКЦИЈЕ, ДИСТИНКТИВНА ОБЕЛЕЖЈА
ДИСТИНКТИВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

НЕКЕ ПОЈЕДИНОСТИ

- **ś** – палатализован; та дистинктивна особина није била довољна да се он одржи (брзо се изједначио са **s**).
- **ɭ, l**: сонанти, латерални (бочни), један у палатал., други у дентал. серији, с тим да је **л** имало веларну варијанту **ɭ**.
- **ń, n, m**: назални сонанти – (палатал, дентал, лабијал)
- **ř, r**: вибранти (палатал и дентал)
- **j** (неслоговно **j̣**) и **w** (неслоговно **ɥ**): сонанти, неслоговни вокали

I велари	II палатали	II дентали	IV лабијали	
k g	t' > ħ d' > ħ	T d	P b	ПРА ПЛО
	č' > ч ц	c' > ц s' > з		АФР
h	š' > ш ž' > ж	s' > с z' > з š' > с	(f) ф	СТР

I велари	II палатали	II дентали	IV лабијали	
	l' > љ ń > њ ř > r j	l n r	m w > в	СОНАНТИ

СУГЛАСНИЦИ Ћ И Ћ

1. $t' > \text{ћ}$, $d' > \text{ђ}$: свећа, међа, кућа (< $k\text{ot}'a < k\text{ot}ja$, пређа (< $pr\text{ed}'a < pr\text{ed}ja$), грађен, млађи, љући;
2. $*kt-i$, $*gt-i$, $*ht-i > t'-i > \text{ћ}$: моћи, рећи, врћи, пећи, сећи, лећи (< $*mogti$, $*rekti$, $*vrhti$, $*pekti$, $*sekti$, $*legti$).
3. jt и $j\partial > \text{ћ}$, ђ : доћи, дођем, прићи, приђем (< префикс+ити/идем: до+ити, до+идем)
4. ново јотовање: *лииће* , *пруће*, *забрђе*, *глађу*.
5. јекавско јот.: *ћерати*, *ћевојка/тјерати*, *дјевојка*.
6. у страним речима: *ћубре*, *ћаво*, *ћердан*, *ћул*, *ћуприја*, *ћар*, *ћуза*, *ћуфте*, *ћивот*

СУГЛАСНИК Х

празнина у систему

К

Г

К

Х

Х

у

К

Г

К

Г

Х

у

$X = \emptyset$

17/18. век

хаљина

аљина

хладно

ладно

хранити

ранити

маховина

маовина

дођох

дођо

орах

ора

од ових људи

од ови људи

ХИЈАТ (ЗЕВ)

САХАТ→СААТ→САТ

СНАХА →СНАА→СНА/СНАЈА

МИХАТ→МИАТ→МИЈАТ

СТРЕХА→СТРЕА→СТРЕЈА

ЛЕХА→ЛЕА→ЛЕЈА

УХО→УО→УВО

МУХА→МУА→МУВА

ДУХАН→ДУАН→ДУВАН

ДУХАТИ→ДУАТИ→ДУВАТИ

КУХАТИ→КУАТИ→КУВАТИ

РУХО→РУО→РУВО

СУГЛАСНИК Ф ОНОМАТОПЕЈЕ

фрктати

фијукати

СУПСТИТУЦИЈЕ

СТЕФАН → СТЕВАН/СТЕПАН/СТЈЕПАН

ТРИФУН → ТРИПУН

ЈЕФИМИЈА → ЈЕПИМИЈА

НАФОРА → НАВОРА

ФИЛИП → ПИЛИП/ПИЛИПЕНДА

ФРИГЕРЕ → ПРИГАТИ

ФИЛЦАН → ПИЛЦАН

КАФА → КАВА

ФАЈДА → ВАЈДА

ФЕЊЕР → ВЕЊЕР

КАФЕЗ → КАВЕЗ

ФАБРИКА → ВАБРИКА

ФАМИЛИЈА → ВАМИЛИЈА

СУГЛАСНИК В

ПРВОБИТНА ВРЕДНОСТ (БИЛАБИЈАЛАН ГЛАС КАО
У ЕНГЛЕСКОМ, ПОЉСКОМ, СЛОВЕНАЧКОМ)

W

У>В

tobojo>toboju>toboџ>tobow (ТОБОВЬ)

Повелѣа бана Кулина:

ВСН, ВОЛОВ, СВОЄВ, ВСЕГА, БАНОВ, ПРАВОВ

В > У

ВЪНОУКЪ > УНУК

ВЪДОВИЦА > УДОВИЦА

ВЪ ГРАДЪ > У ГРАД

ВЪЧЕРА > (Ј)УЧЕР(А)

ВЪТОРЪКЪ > УТОРАК

В > Ø

медвјед > међед

Цвјетко > Ћетко

цвјетати > ћетати

област < обвласт

обојак < обвојак

обући < обвући

облак < обвлак

облачи се неко < обвлачи се

В < Ø

ухо	духати	духан	буха	муха
у#о	ду#ати	ду#ан	бу#a	му#a
уво	дувати	дуван	бува	мува

СОНАНТСКА ПРИРОДА В

ОВде : ОВца

ДВОје : ТВОје

Сугласник **ſ** (l)

СТСЛ. **ſВѢЗДА : СТСРП. **z**ВѢЗДА**

СТСЛ. КЪНАſ**Ъ : СТСРП. КЪНЕ**z**Ъ**

СЕКУНДАРНО §

А) у дијалектима: **свер свезда своно**

Б) даљинска асимилација: **зид > сид** ($з \approx д > дз \approx д$)

В) позајмљенице: **byse**

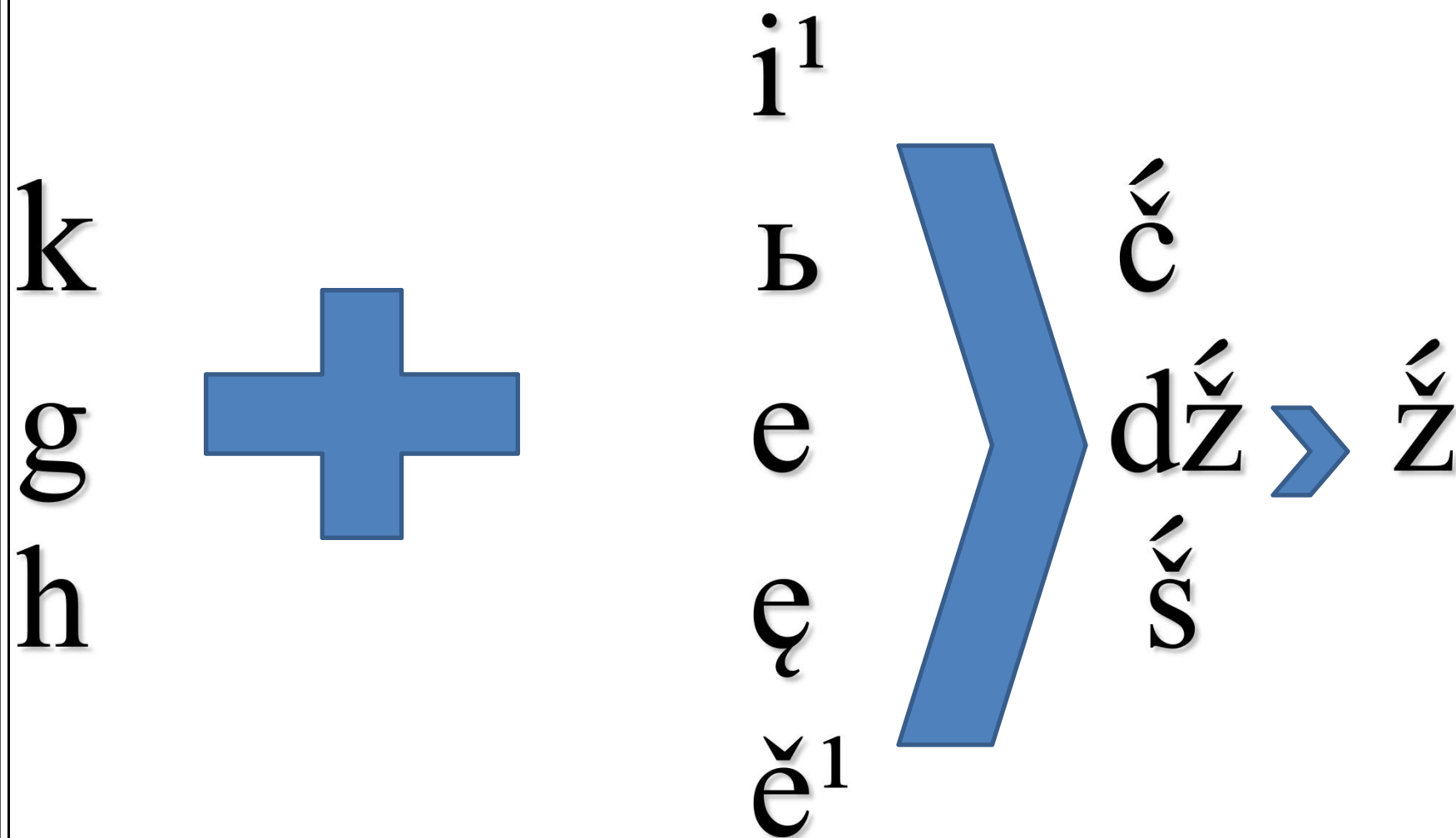
ПОПУЊАВАЊЕ СИСТЕМА

ћ	ч	џ	ћ	ч	џ
џ			џ	џ	§

Промена *чр* > *цр*

1. чрн, чрв, чрвен, чрта
2. чр^ћво

ПРВА ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА ВЕЛАРНИХ СУГЛАСНИКА

КАТЕГОРИЈЕ

ФЛЕКСИЈА:

вок. пророче, Боже, душе,
месече < mĕsęĕse, кнеже < kŋnęže
през. тече (теку) стриже (стригу)
врше (врху)
имперф. печах, стрижах, вршах
аорист: истече, остриже, оврше

ТВОРБА РЕЧИ

уручити (рука), тужити (туга), сиромашити (сиромах);
девојчица, ножица, снашица;
човечина, множина, прашина;
рачић, божић;
ручак (рукъкъ), бубрежак, сиромашак;
ручни, ножни, сиромашан (-ѣпъ);
божанство, пророчанство (-ѣство)
(н накнадно убачено)

ЛЕКСИКА

- ПОЧЪНѢ (ПОЧНЕМ)
- ЖИВ (лит. gyvas, лат. vivus, грч. bios)
- ЧЕСАТИ : КОСА (ЧЕШЛЯТИ ← ЧЕШАЛЬ)
- ЧУТИ (корен *keu-)
- ЧЪРНЪ (<*k ĭ r n-)> ЦРН
- ЖЪЛТЬ (<*gilt-, исп. нем. gelb)> ЖУТ

АЛОФОН → ФОНЕМА

*bĕg-ēti > bĕžĕti > bĕžati

*klek-ēti > klečĕti > klečati

каша : чаша

SK/ZG + ВОКАЛ ПРЕДЊЕГ РЕДА

љуштити:љуска

пиштати: писка

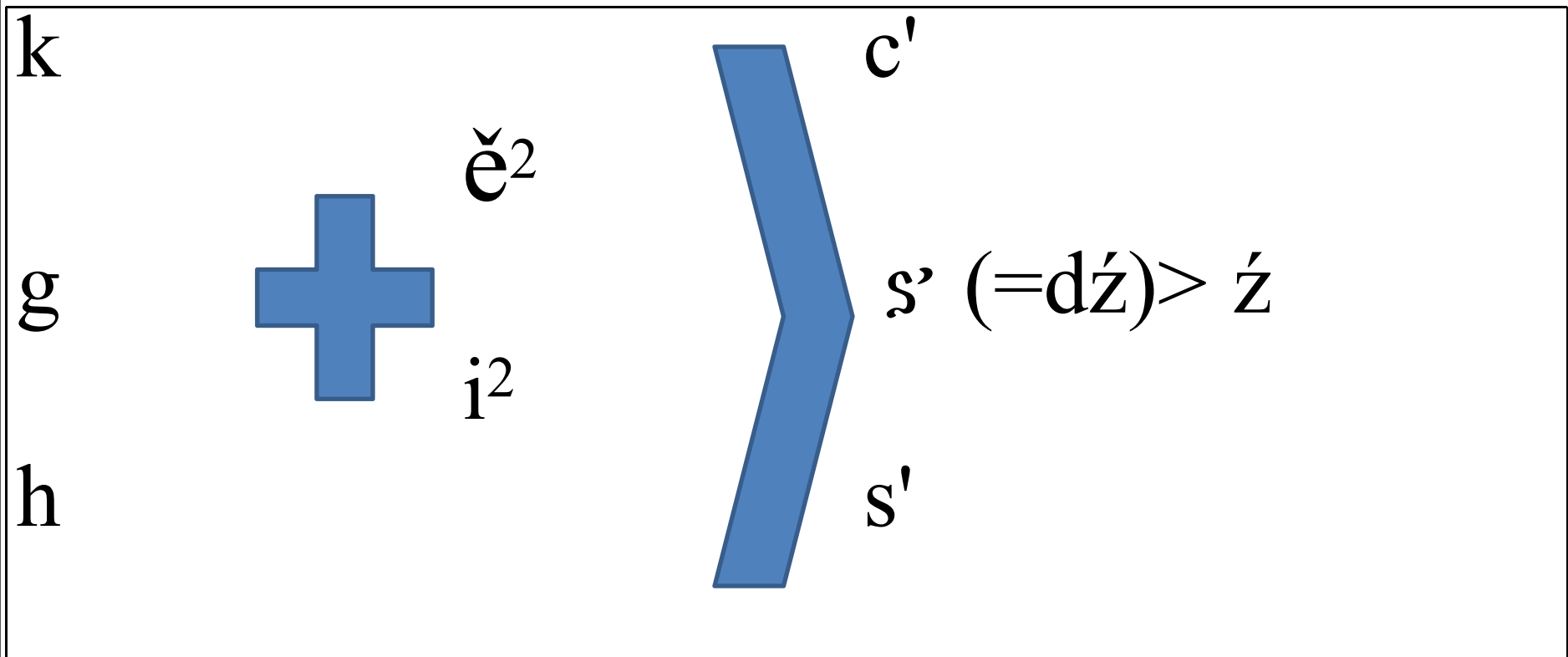
измождити:мозга (Гj)

l'uskiti> l'usčiti> l'uščiti (=l'ušt~~š~~iti)> l'uštiti

piskěti> pisčěti> piščěti (=pišt~~š~~ěti)> pištati

izmozgiti> izmozdžiti> izmožd~~ž~~iti> izmožditi

друга палатализација (епоха монофтонгизација $e_i > i$, $a_i > \bar{e}$)

ФЛЕКСИЈА

N ЧЛОВѢКЪ, БОГЪ, ГРѢХЪ

V ЧЛОВѢЧЕ, БОЖЕ, ГРѢШЕ

I

L ЧЛОВѢЦѢ, БОЗѢ, ГРѢСѢ

II

N ОТРОЦН, БОЗН, ГРѢСН

L ОТРОЦѢХЪ, БОЗѢХЪ, ГРѢСѢХЪ

N МОУХА, РЖКА, НОГА

D МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

L МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

N=A=V МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

решти

рећи

стрићи

врћи

2. рьци

реци

стризи

врси

3. рьци

реци

стризи

врси

1. рьцѣмъ
врсимо

рецимо

стризимо

2. рьцѣте
врсите

реците

стризите

ТВОРБА РЕЧИ

ПЕЩИВО : ПЕК-

НЕКОЛИЦИНА : НЕКОЛИК-

лексика

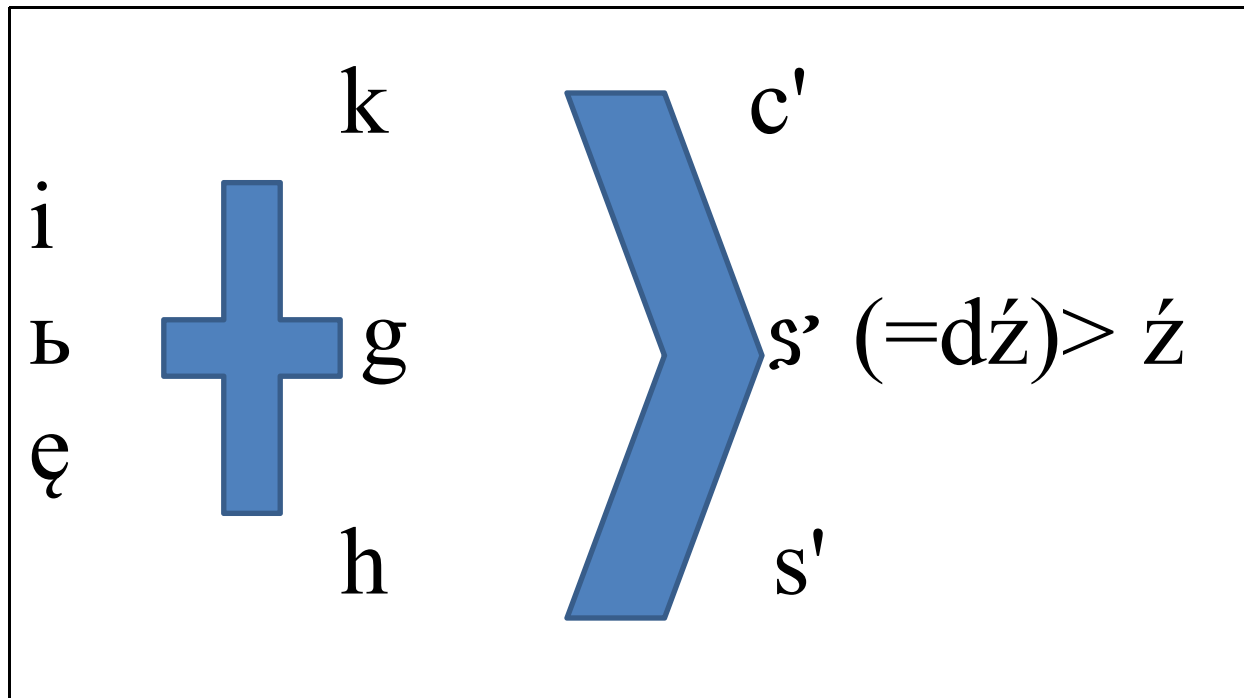
- стсл. цѣлѣ : српско **цео** (**цио**, **цијел**) : *kaǵilo, гот. *hails* (наше *исцелити* сродно је са немачким *heilen* (k>h) - лечити (исп. cěl-iti, savremeno **celiti/cijeliti**, **isceliti/iscijeliti**)
- српско **цена** : лит. *kaina*

Посебу категорију чине примери у којима се палатализација одиграва прескачући сонант в. Појава је ограничена на источне и јужне слов. језике, а не обухвата западнослов. језике.

цвѣтъ (цвет/цвијет) чеш. květ, пољ. kwiat (прсл. *kvěť < *kvaĩť)

звѣзда (звезда/звијезда) чеш. hvězda
пољ. gwiazda (прсл. *gvězda < *gvaĩzda)

ТРЕТА (ПРОГРЕСИВНА) ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

ограничења

џ

џ

cons.

РЕЗУЛТАТИ У СРПСКОМ

N	*otъkъ	*otъkъ	ОТЬЦЬ	(аналогија)
G	*otъka	*otъca	ОТЬЦА	
D	*otъku	*otъcu	ОТЬЦОУ	

•N *kuning- > кѣнѣгъ, кѣнѣгъ кѣнаѣзѣ
 (:кѣнаѣгыӣн)

G *kѣnѣga > кѣnѣsa кѣнаѣsa/кѣнаѣzа

• N *vьhъ *vьhъ в ѣ с ѣ

G *vьhogo *vьsego в ѣ с є г о

- *poľga > *poľsa > польза (: лак < льгъкъ)
- *ovьka > *ovьsa (стсл. овьца)

- НИЦАТИ : НИКНЖТИ

ДВНЗАТИ > ДВНЗАТИ : ДВНГНЖТИ

ЛНЦЕ : ЛНКЪ

- ПЪТНИЦА (генерално суфикс -ица)

ТРЪГОВЬЦЬ (генерално суфикс -ац)

ЖИВ/МРТАВ ГЛАСОВНИ ЗАКОН

- **жив је онај чије је деловање и данас присутно у језичком систему**
 - **мртав је онај који данас не делује, али чије трагове затичемо у сачуваним језичким формама**
 - **палатализација није жив**
- ## **ГЛАСОВНИ ЗАКОН**

АЛТЕРНАЦИЈА

Трагови палатализације у нашем језику се јављају у виду алтернација.

АЛТЕРНАЦИЈА: однос између разних фонема које се јављају у разним видовима иначе исте морфеме. Ти односи имају функцију сличну функцији наставака. Они доприносе јачем међусобном разликовању облика.

АЛТЕРНАЦИЈА

Nj *гла́ва*

Aj *главу́*

акценатска алтернација

Am *јуна́ке*

Vj *јуна̄че*

**прозодијска алтернација+
консонантска**

Ж > Р

јеже > јер

Море : МОже

Моремо : МОжемо

ондар < ондажъ/ондаже

СТАРО ЈОТОВАЊЕ 18.12.012.

*sj > š	*pj > p' > pl'	*tj > t' > ć
*zj > ž	*bj > b' > bl'	*dj > d' > đ
*lj > l'	*mj > m' > ml'	*stj > št,
*nj > n'	*wj > w' > vl'	*skj > št
*rj > r'		*zdj > žd,
		*zgj > žd
		*kj > č
		*gj > dž (>ž)
		*hj > š

ТРПНИ ПРИДЕВ

*ношен, гажен, мољен, храњен,
огољен, купљен, губљен, сломљен,
слављен, враћен, ураћен, криштен,
пригвожден;*

КОМПАРАТИВ

*виши, нижи, скупљи, грубљи,
живљи, шири, краћи, тврђи,
јачи, блажи, тиши;*

ИМПЕРФИКТИЗОВАНИ ГЛАГОЛИ

*донашати, доважати, помаљати се,
гањати, обарати, окупљати,
заљубљивати се, намамљивати,
прослављати, враћати, рађати,
укришати, нагваждати*

ПРЕЗЕНТ ГЛАГОЛА НА -АТИ, -ЕМ

*сишем, пишем, вежем, пошљем,
помињем (старо је поминати),
сипљем, капљем, дремљем,
дозивљем, вичем, стружем,
иштем, трепћем, клепећем,
глоћем, орем.*

ПРВО ЛИЦЕ ПРЕЗЕНТА ГЛАГОЛА СА ОСНОВОМ НА -И

У старом језику:

*ношу, возу, вољу, брању,
купљу, љубљу, ломљу,
слављу, враћу, раћу*

ИМПЕРФЕКАТ

*ношах, возсах, брањах,
мољах, љубљах,
мамљах, слављах*

ТВОРБА РЕЧИ

- **присвојни придеви:** *Јован' (јовањдан), Никол' (никољдан), бан' (у знач. Банов у Кулиновој повељи), Бања Лука.*
- **апстракт. им. ж.р.:** *жеља, воља, грађа, суша,*
- **етници:** *брђанин, грађанин, Римљанин*
- **изведенице:**
- *-јак: гориштак, весељак, сметењак;*
- *-јавина - грмљавина;*
- *-јава - ломљава,*
- *-јевина - кошевина;*
- *-југа - каљуга,*
- *-јан — мождан(и)*

ГОРШТАК

горски: горштак

**gorsk-* + **-jakъ* >

**gorsčakъ* > **gorščakъ*

g o r š t ~~š~~ a k ъ

> **gorštakъ* > ГОРШТАК

ГРУПЕ ЈТ, ЈД

do	{	dojti	{	doći
po + iti		pojti		poći
na		najti		naći

do	{	dojdem	{	dođem
po + idem		pojdem		pođem
na		najdem		nađem

ПОТВРДЕ

поге (1334)

наге, доге

наки, изнаки

ИТИ : ИЋИ

do	doći	
po + iti	poći	
na	naći	
	preћи	ИЋИ
	zaћи	
	ући	
	preћи	

НОВО ЈОТОВАЊЕ

пј > плъ

*тј > ѣ

бј > блъ

*дј > ѣ

лј > љ

мј > млъ

нј > њ

вј > влъ

РАЗВОЈ

бра	тѣ	ја	брат - ја	бра - тја
1	2	3	1	2
10/11 век			11- 16. в.	17/18. век

КАТЕГОРИЈЕ

- скупина колективних, апстрактних именица на -је: *коље, трње, пруже, предграђе, лииће, грозђе, снопље, гробље, Полимље, здравље* (исп. *љуђе*, али не и *класје*).
- инструментал јединине именица ж. рода: *сољу, јесењу, смрћу, глаћу, машићу, зобљу, крвљу*
- присвојни придеви на -ји: *дивљи, бабљи, телећи, говећи, бивољи*;
- изведенице на -јак: *нећак, роћак* (али *просјак*).
- појединачна образовања: *браћа, трећи* (**tretъjъ* > *трети*): *трећа, треће*

ОДСТУПАЊА

*обличје, оружје, орашје, вучји,
мишији, божји, речју, лажју, вашију*

:

облик+ѡје>обличѡје>обличје.)

ДИСИМИЛАЦИЈА

ћј, ђј, љј

***ноћју : ноћу**
***чађју : чађу**
***крмељју : крмељу**

МОРФЕМСКА ГРАНИЦА

надјачати

подјармити

објаснити

објужити

СТАРО : НОВО ЈОТОВАЊЕ ДИСТИНКЦИЈЕ

ВРЕМЕ: ПРАСЛОВЕНСКИ ПЕРИОД – БАЛКАН
(ОКО 17. В.)

ПРОСТИРАЊЕ: СВИ ДИЈАЛЕКТИ – САМО
НОВОШТОКАВСКИ

ЗАХВАТ: СВИ НЕПАЛАТАЛНИ КОНСОНАНТИ
– ОГРАНИЧЕН БРОЈ

КАТЕГОРИЈЕ: РАЗЛИЧИТЕ

СТЈ/ЗДЈ: КРШТЕН, НАГВАЖДАТИ – ЛИШЋЕ,
ГРОЖЋЕ

ПОДНОВЉЕНО ЈОТОВАЊЕ

шћ, жћ м. шт, жд

почашћен ПОЧАСТИТИ

замашћен ЗАМАСТИТИ

чашћавати ЧАСТИТИ

угнежћен УГНЕЗДИТИ

угнежћивати се

контраст

počastiti - *počastien* - *počašč'en*
pustiti - *pustien* - *puš'ten*

АНАЛОГИЈА

платити : плаћен

частити : х

х : чашћен

КАТЕГОРИЈЕ

гушћи, чешћи, чвршћи,

~~гушти, чешти, чвршти~~

ИСП. *љут : љући*

?

таст:ташта (<тастја)

гост:гошћа (<гостја)

ОДГОВОР

*tъst-ja < *tъst̃ja

ГОСТЬja > гошћа

ЈЕКАВСКО ЈОТОВАЊЕ

- А) л-ј > љ (љепота), н-ј > њ (њежна);
- Б) т-ј > ћ (ћерати), д-ј > ђ (ђед),
с-ј > с` (с`еме); з-ј > з` (из`ести);
- В) б-ј > бљ (бљежати),
п-ј > плљ (плљесма),
м-ј > мљ (мљера),
в-ј > вљ (вљера)

-В- = Ø

цвјетати > ћетати

Цвјетко > Ћетко

медвјед > међед

свједок > с`едок.

***stj, *skj, sk'**
***zdj, *zgj, zg'**

***stj, *skj, *sk' > št'**
***zdj, *zgj, *zg' > žd'**

ПРОЦЕС

I ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

*k+pal. vokal > č

*g+pal. vokal > dž > ž

ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА И ЈОТОВАЊЕ У ГРУПАМА

*sk+j, *sk+pal. v.> šč = štš>št`š

*zg+j, *zg+pal. v. > ždž>žd`ž

ПРИМЕРИ

горштак : горски

вриштати : врисак

МОЖДАНИ : МОЗГА

*vriskēti > *vrisčēti > *vriščēti

vrištšēti > *vrišt'ati

*mozgjani > *mozdžani

***moždžani** > *moždani

ОДНОС О ПРЕМА Е

Н, А, В с.р.

*перо, село : море, огњиште,
Горажде*

Иј м./с. р.

градом, селом : коњем, пољем

гусарем - гусаром, плаштем -

плаштом, даждем - даждом

•кејом, Сењом, кречом,
Бечом, месецом

АЛИ

• -тељ, -(а)ц , -еј: родитељем,
пријатељем, свецем, вијенцем,
Андрејем, Матејем, Доситејем.

**син-ов-и: кључеви,
бојеви, крајеви,
пањеви**

носови - носеви

пулсеви - пулсови

киксеви - киксови

душо, Љиљо, змијо, кућо

**Ивице, Бранкице, Марице,
Секице, девојчице, мачкице**

Африката Џ

І ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

k > č безвучни парови

g > ? звучни парови

БОЏЕ, ЛОЏИТИ >

БОЖЕ, ЛОЖИТИ

**•сведоџба, поруџбина,
отаџбина**

**•хоџа, џамија, филџан,
џигериџа, имиџ**

Доказ да је Џ постојало у
прасловенском, $\check{z}d\check{z} > \check{z}d$:
 $*mozg-$ + $-jani > *mozgjani$
 $> *moz\textcolor{red}{d}\check{z}ani > *mo\check{z}d\check{z}ani >$
 $МО\textcolor{red}{Ж}ДАНИ.$

ФОНЕМА /Ц/

АЛОФОН: **отаџбина** (<*otačbina<*otъk+ъbina),
враџбина<врач+ъбина
(контраст, опозиција Ч:Ц неутралисана)

Неутрализацијом се назива појава
неразликовања извесних фонема у
одређеним положајима које у другим
положајима јасно контрастирају: нем.

RAD {рат} коло, точак и

RAT {рат} савет

RADFAHRER {радфарер}

RATHAUS {ратхаус}

У *паст* и *испаст* (<*изпаст*):
неутрализација између *с* и *з* у положају
пред шумним консонантима.

У снаћи и изнаћи ВИДИМО
да с и з јасно
контрастирају у положају
испред сонаната. *У сајам* и
зајам уочавамо контраст
испред вокала.

Не постоји контраст по
звучности испред шумних
сугласника.

Али у САЈАМ и ЗАЈАМ
постоји (а такође и испред
сонаната).

Контраст (опозиција) између Ч и Џ постоји у примерима ЧАРАТИ и ЦАРАТИ (дакле, само испред вокала). Ова опозиција не постоји испред Б и других звучних и беззвучних сугласника. Дакле, сугласник Џ постао је фонема у с.ј. онда кад је унесен у речима примљеним из турског, а у положају пред вокалом: хација, хоџа, пенџер, цамија, алвација (- филмација). Суфикс - **џија** веома је продуктиван у с.ј.

СОНАНТ *j*

- Вокал у својству сонанта: $\dot{j}=j$
- Не поседује знатнију стабилност, посебно у суседству са и (змија): положај језика остаје готово неизмењен у –иј–.
- Слично и у другим положајима (приближавање језика алвеопалаталном пределу које чини суштину артикулације *j* може лако да изостане).
- Овим се објашњавамо масовно испадање *j* у епоси око 10. века.

- У наставачким морфемама:
добраја > добраа > добрā, добрајего > добрааго > добрāго (доброга), читајеш > читаеш > читааш > читāш, доброје > доброе > доброо > добрō, dobrojȅ > добрују > добруу > добру ИТД.
- У корену: *zajęs (>зајец) > зѣц, појас > пѧс* (у многим говорима), *опојасати се > опасати се*.
- У многим дијалектима на западу налазимо и типове *стати (<стојати), бат се (бојати се)*.
- У старом инстр. развило се џ:
**ženojȅ > *ženoju > *ženoџ > *ženov *ženow (ЖЕНОВЬ)*
**dušejȅ > *dušejju > *dušeџ > *dušev *dušew (ДУШОВЬ)*

Специјални случајеви:

- *аустриски, попите;*

нови<новији,

стари<старији,

слаби<слабији

- *Илић, Алимпић, Кујунџић:*

Илија, Алимпије, Кујунџија

секундарно *j*:
бијо, урадијо, волијо

АСИМИЛАЦИЈА КОНСОНАНТА

Асимилацијом називамо измену неког гласа под утицајем другог на такав начин да тај глас по својој природи постаје сличнији свом суседу или чак једнак с њим.

АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ

Опште правило: уколико се у једној конс. групи нађу најмање два опструента та секвенца опструената добија ону карактеристику по звучности коју има последњи члан те секвенце. (*Опструентима називамо све консонанте који нису сонанти: струјни (фрикативни), африкате, праскави (прекидни, презградни, оклузивни, експлозивни или плозивни).*)

У деривацији: *истерати, расточити, исписати, збацити, свадба, наруџбина, ропски* ИТД.

бѣчѣла > пчела, сѣдравнѣ > здравље, сѣборѣ > збор

АЛИ: -дс-, -дш-

председник, судски, одшетати, подишати, одселити, надстрешница, судство, градски сл.

Не треба мислити да овакво писање рефлектује изговор. У питању је чисто ортографска конвенција.

Асимилација по начину изговора (назалност)

- **земља > земња** (назалност се протеже и на наредни сугласник (прогресивна))
- **давно > дамно** (регресивна).
- **Дамјан > Дамњан**
(дамјан > дамљан > дамњан)

АСИМИЛАЦИЈА ПО НАЧИНУ ИЗГОВОРА (ПРЕГРАДНОСТ)

школа > чкола

АТАНАСко > АТАНАцко

шпијун > чпијун

ДАЉИНСКА АСИМИЛАЦИЈА

БИСТРО > БРИСТРО

АТАНАС > АНТАНАС

АСИМИЛАЦИЈА ПО МЕСТУ ИЗГОВОРА

*данашњи, ближњи, мишљу,
бојажљив, ражљутити;
и њим, беж њега*

(испред алвеопалаталних сонаната **Њ**
и **Љ** дентали с и з претварају се у
своје алвеопалаталне парњаке **Ш/Ж**).

Истовремен асимилација по месту и начину изговора

*ишчезнути, лишће,
миражџика, грожђе*

(дентално с/з прелази у алвеопалатално ш/ж испред алвеопалаталних африката. Усто се пискави изговор замењује шуштавим како налазимо и код поменутих африката).

• *изчистити > исчистити > ишчистити*
(и по месту и по начину - шуштавости)

• *данасњи > данашњи*
(само по месту творбе, а не и по шуштавости јер њ није шуштав).

Само место творбе: *стамбени, једампут* (разг. јез.)
бомбоне, зелембаћ (некњижевно *зеленбаћ*)

ДИСИМИЛАЦИЈА (РАЗЈЕДНАЧАВАЊЕ)

Дисимилација представља такву гласовну промену при којој један глас постаје различитији од неког свог суседа.

АС. зем/ља>земнь/а

ДИС. сумнь/а>сум/ља

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО ОКЛУЗИЈИ

плести, бости, месту, пасти
< **pletti, *bodti, *metti, *padti.*

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО НАЧИНУ ИЗГОВОРА
(ИЗОСТАНАК ВИБРАЦИЈЕ)

Глигор, Глигорије,
Глигорић : Григор-
(даљинска дисимилација)

ХАПЛОЛОГИЈА

Танкосић < Танкокосић

законоша < закононоша

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО МЕСТУ ТВОРБЕ

слобода < свобода